

LA GUERRA DE SUCCESSIÓ A LA VALL D'ALBAIDA

Vicent Terol i Reig
Arxiu Municipal d'Ontinyent

RESUM:

Anàlisi des de la perspectiva local/comarcal de les implicacions del conflicte successori a la monarquia hispànica. S'hi estudien diversos aspectes remarcables: el control austriacista realitzat de manera incruenta; l'existència prèvia de factors favorables que expliquen la majoritària inclinació a la causa austriacista; el setge, ocupació i saqueig borbònics d'Ontinyent de gener/febrer de 1706; el breu govern austriacista; la presència de nombrosos contingents de tropes reglades aliades; la virulència de les epidèmies de 1706-1707 que van provocar una autèntica catàstrofe demogràfica; l'impacte local de les mesures antifiscals desplegades des del moment de l'obediència a Carles III d'Àustria; la repercussió institucional sobre els municipis caracteritzada per l'excepcionalitat de les circumstàncies; l'anàlisi sociològica de les militàncies i especialment del partit austriacista predominant; l'ocupació borbònica, el setge i ocupació de Bocairent d'agost de 1707 i la forta resistència de les nombroses partides de miquelets valldalbadins. Finalment s'apunta la implicació del fenomen de l'exili austriacista a la comarca.

PARAULES CLAU:

Guerra de Successió - monarquia hispànica - País Valencià - la Vall d'Albaida - municipis austriacistes - anàlisi prosopogràfica - setge/saqueig borbònic d'Ontinyent - allotjaments de tropes - epidèmies de 1706-1707 - setge/ocupació borbònica de Bocairent - miquelets - ordre públic - exili austriacista

L'estudi de la Guerra de Successió ha viscut un desenvolupament historiogràfic remarcable en la darrera dècada, sobretot amb la commemoració enguany del tercer centenari de la batalla d'Almansa i del decret de Nova

Planta. El fenomen s'ha reflectit també en l'àmbit comarcal. La nostra intenció en aquest treball és doble: oferir un estat de la qüestió dels estudis realitzats fins al moment i plantejar una panoràmica actualitzada de les implicacions de la Guerra de Successió a la Vall d'Albaida, tot recollint les noves aportacions historiogràfiques i tot exhumant documentació d'arxiu inèdita.

L'estudi del conflicte successori a la monarquia hispànica en l'àmbit comarcal valldalbadí, és inèdit, circumstància que tampoc ens ha d'estranyar: la situació de partida se sembla, *velis nolis*, a la de moltes comarques del País Valencià i de la resta de Comarques Centrals Valencianes.

1. Un punt de partida: balanç historiogràfic i fonts

El balanç historiogràfic comarcal ofereix una imatge dual. Només uns pocs estudis realitzats en l'àmbit estrictament local han prestat atenció a les implicacions del conflicte successori; en la resta, la majoria val a dir, el tema és absolutament inèdit. Els estudis realitzats fins ara no permetien conferir una imatge de conjunt acceptable.

S'ha de remarcar, primer que res, que el nombre dels estudis realitzats és remarcable. A Ontinyent s'hi constata una situació acceptable. Les monografies sobre la història de la capital de la Vall d'Albaida (Antoni Llorà i el pare Fullana) s'ocupen del període puntualment i realitzen algunes aportacions documentals i dades significatives.¹ L'aproximació realitzada per A. Bernabeu s'ha revelat excessivament superficial i àmpliament superada a hores d'ara.²

Disposem també d'un estudi específic per a Bocairent, obra del prolífic Francisco Vañó Silvestre, i d'una aproximació de Rafael Pérez Cabanes. Hi ha una monografia recent que ofereix un estat de la qüestió que aporta ben poca cosa i que permet de constatar la superficialitat que presentava el nostre nivell de coneixements sobre les implicacions del conflicte bèl·lic, com comprovarem tot seguit.³

Pel que respecta a Albaida, alguns estudis han solcat la superfície tot i que no han passat d'una *r e c o n s t r u c c i ó e v e n e m e n t i e l l e* i d'una aproximació que partia de la premissa (més general en la historiografia local del que podríem pensar) d'una generalitzada



Vista de Bocairent segons *Cavanilles*

¹ LLORÀ TORTOSA, Antonio. *Ontinyent y su historia*. Ontinyent: el autor, 1992, pàg. 186-193; FULLANA MIRA, P. Lluís (OFM). *Historia de Ontinyent. Obra póstuma*, Ontinyent: Caixa d'Ontinyent, 1998.

² *Ontinyent, vila reial. De les Germanies a la Nova Planta*, Ontinyent: Servei de Publicacions de l'Ajuntament d'Ontinyent, 1992, pàg. 163-187.

³ VAÑÓ SILVESTRE, Francisco. "Bocairent durante la Guerra de Sucesión", *Crónica de la IX Asamblea de Cronistas Oficiales del Reino de Valencia (1972)*, València, 1974, pàg. 285-303; PÉREZ CABANES, Rafael. "Causas de la Guerra de Successió i les seves incidències", *Bocairent: Programa de festes de Sant Blai*, 2002, pàg. 128-134; SOLER, A.; FERRE PUERTO, Josep A. *Història de la vila de Bocairent*, Bocairent: Ajuntament de Bocairent, 2003.

indiferència quant a la presa de partit o en tot cas el predomini borbònic. El contrapunt ha vingut de la realització d'una aproximació biogràfica que ha matisat la imatge resultant anterior en bona mesura: s'hi documenta l'activa militància austriacista d'alguns veïns i l'existència provada d'un nucli de miquelets actiu des de 1707, fa l'efecte, fins a 1715.⁴

Els estudis sobre la baronia de la Pobla del Duc-Castelló de Rugat havien aportat algunes dades que ens alertaven de les importants implicacions de l'austriacisme en les senyories de la comarca.⁵

La resta d'estudis o monografies locals passen de puntelletes o, simplement no hi fan al·lusió concreta i s'acontenten en recrear (amb fortuna desigual) descripcions d'àmbit general. Entre altres destacarem el realitzat per Antoni Ferrando sobre Benicolet, que ofereix un acceptable estat de la qüestió.⁶

Finalment, els estudis de caràcter general a penes s'han referit a la problemàtica valldalbaidina. La informació sobre la Vall d'Albaida a les cròniques i als dietaris coetanis és quasibé testimonial, llevat potser dels setges, ocupació i saqueig d'Ontinyent pels borbònics en febrer de 1706 (amb la polèmica interpretació de la magnitud de les represàlies austriacistes posteriors) i del setge i ocupació de Bocairent pels borbònics en agost de 1707. L'excepció potser siga l'obra de Francesc de Castellví, que salvades les errades cronològiques que comet, ofereix algunes pinzellades molt sucoses que il·luminen alguns episodis del conflicte a la comarca.⁷ Comptat i debatut, l'absència de notícies, la situació perifèrica respecte a la capital i centre de poder o el fet que no servira d'escenari principal dels esdeveniments bèl·lics explicaria l'escassa atenció rebuda.

Pel que fa a les fonts documentals, només Ontinyent conserva documentació completa del període, municipal, notarial i parroquial, tot i que parcialment aquesta darrera. Una situació acceptable, tot i que amb matisos quant a la integritat dels fons documentals, és la que presenta Albaida, que ha conservat íntegrament la documentació parroquial i en bona mesura la municipal.⁸ El cas de Bocairent admet matisos: la documentació municipal i la parroquial no s'han conservat, però la notarial sí (conservada a l'Arxiu Municipal d'Ontinyent) de manera quasi completa, la qual cosa permet una aproximació molt acceptable a les implicacions del conflicte. En la resta de casos, les immenses llacunes documentals dels arxius parroquials i municipals tan sols permeten una aproximació molt limitada, a partir de la documentació connexa dels altres arxius municipals ressenyats i, sobretot, de la documentació conservada als arxius reials, senyorials i/o familiars-patrimonials.

⁴ Una primera aproximació en: GIL-MASCARELL, Vicent: *Estudios locales*, núm. 4, exemplar mecanografiat servat a l'Arxiu Municipal d'Albaida (AMA endavant); algunes pinzellades en la tesi doctoral de L. Ortiz Garcia-Bustelo: *Albaida, villa i señorío: administración municipal y oligarquía urbana en el siglo XVII*, Tesi doctoral, Universitat de València, 1990, 3 vols.; una primera aproximació als miquelets albaidins en el nostre treball "Història i mort de Xàquera: Josep Tormo, un miquelet austracista albaidí", *Alba. Revista d'estudis comarcals de la Vall d'Albaida*, núm. 12, Ontinyent, 1997, pàg. 79-90.

⁵ PASTOR ALBEROLA, Enrique: *Castellón de Rugat. Estudio histórico y geográfico*, Diputació de València-Ajuntament de Castelló de Rugat, València, 1973; TEROL I REIG, Vicent. "Les arrels contemporànies: de l'expulsió dels moriscos a la Nova Planta (1609-1707)", en *Castelló de Rugat. Memòria d'un poble*, Caixa d'Ontinyent, Ontinyent, 1999, pàg. 130-139; SOLER I MOLINA, Abel. *De Vilanova de Rugat a la Pobla del Duc. Persones i fets d'un poble de llauradors de la Vall d'Albaida*, Ontinyent: Ajuntament de la Pobla del Duc, 1999.

⁶ "Benicolet en el context de la Guerra de Successió (1704-1714)", en *Programa de festes patronals de Benicolet*, Benicolet, 2007, pàg. 72-76.

⁷ CASTELLVÍ, Francisco de. *Narraciones Históricas*, edició a cura de Josep M. Mundet i Gifre i José M. Alsina Roca, Madrid: Fundación Francisco Elías de Tejada y Erasmo Pércopo, 1997-2002, 4 vol., vol. II.

⁸ A hores d'ara ja no es conserva a l'AMA el *llibre de Consells* de 1688-1707, el qual apareix, tanmateix, minuciosament regestat (acta per acta) en la tesi doctoral de L. Ortiz Garcia-Bustelo: *Albaida, villa i señorío...*, especialment vol. III, pàg. 758-759.

2. Prolegòmens: agitació austriacista i notícies de la Marina

Com en la resta del Regne de València, les primeres notícies de la guerra coincideixen amb la campanya d'Itàlia de 1701-1702 i, sobretot, amb les evolucions de la flota angloholandesa en l'escenari peninsular: en el desembarcament fracassat de Rota (Cadis) d'agost de 1702 i en la victòria naval de Rande (Vigo) d'octubre del mateix any. A partir de l'episodi gadità, el Regne de València contribuirà amb un terç que partirà a la defensa de les costes andaluses i hi romandrà, sobretot després de la conquesta aliada de Gibraltar en 1704.

Les primeres repercussions del conflicte serien doncs, les periòdiques peticions dels diputats del General del regne valencià per tal de sufragar la part proporcional de la contribució valenciana a l'esforç de guerra. Però a banda de la realitat que sura en els documents oficials i dels rumors que es pogueren derivar de les escasses notícies que transcendiren, hi havia una innegable predisposició d'algunes persones a la causa de l'arxiduc Carles d'Àustria. És evident que rastrejar els factors que explicarien les preses de partit o la identificació dels agents actius partidaris de l'arxiduc Carles d'Àustria és una tasca molt difícil, quasi impossible. S'ha adduït l'animadversió als francesos (i per extensió al nou rei Felip V) per la competència dels mercaders ubicats als territoris de la Corona d'Aragó i, sobretot, pel record molt viu dels sempiterns conflictes bèl·lics del Sis-cents i sobretot del bombardeig d'Alacant de 1691. S'ha adduït també un altre factor, la fidelitat dinàstica, ben difícil de resseguir en l'àmbit local.⁹ Comptat i debatut, una pista que sembla interessant de seguir és el rastreig de les relacions verticals i horitzontals que vertebraven les èlits cortesanes i provincials amb les èlits del patriciat i de l'oligarquia locals i, per descomptat, la d'aquestes amb les societats i els microcosmos locals.

Hi ha evidències de les ramificacions de la trama austriacista a la Vall d'Albaida. En gener de 1705 el virrei marquès de Villagarcía comunicava a la cort reial les primeres mesures per tal de controlar aquestes primeres iniciatives dels agents imperials. Mauro Ríos, un nebot de Joan Baptista Basset, hauria desembarcat a Altea al pas de l'armada en 1704, des d'on hauria partit de la Marina al convent de franciscans descalços de la Vall de Gallinera, assaltat pels alguatzils del virrei. Va poder fugir, disfressat de prevere, i es va refugiar a Benigànim, des d'on se li va perdre el rastre. El ben cert és que mossén Pastor, prevere de Benigànim i beneficiat a la seua vila natal, va ser detingut per les seues implicacions en l'afer, atés que sembla que va encobrir Ríos.¹⁰ Aquestos indicis permeten d'entendre la majoritària militància dels beniganins en el bàndol austriacista tan sols uns mesos després.

⁹ KAMEN, Henry. *La Guerra de Sucesión en España 1700-1715*, Barcelona: Grijalbo, 1974, pàg. 301-302.

¹⁰ PÉREZ APARICIO, Carme. *De l'alçament maulet al triomf botifler*, València: Eliseu Climent editor, 1981, pàg. 141.

Un altre element que cal valorar és el malestar dels vassalls de les



L'arxiduc Carles com a emperador Carles VI. Gravats alemany de 1717. Arxiu Municipal d'Ontinyent.

senyories postmorisques. S'ha de recordar que les poblacions de l'ombria del Benicadell, la vessant meridional de la Vall d'Albaida, van participar activament en 1693 en la revolta coneguda com la Segona Germania. El rastre de la revolta era recent i ben intens; les causes seguien vigents i són un element retindre per tal d'explicar militàncies i actituds durant el conflicte successori. Durant la revolta es constata el lideratge dels elements benestants de les zones senyorials afectades: hi hagué una confluència entre els seus interessos antisenyorials i les reivindicacions del camperolat més humil, les quals van ser canalitzades en virtut de l'exercici de la crítica política del règim senyorial. Fet i fet, la revolta tingué incidència a Beniatjar i el Ràfol de Salem, nuclis ben actius de la revolta i base de la constitució d'una de les companyies dels agermanats, o Bèlgida, d'on era natural Francesc Capcir, un dels condemnats per la revolta. El clima a la comarca seria, això no obstant, majoritàriament favorable a les reivindicacions dels camperols, segons ens ho verifiquen algunes evidències: la prevenció del marquès d'Albaida que temia una insurrecció general dels seus vassalls del marquesat, fins al punt de demanar ajut a l'oligarquia que governava la vila d'Ontinyent si l'ocasió ho requirira;¹¹ la intervenció del batle i del rector de Castelló com a mitjancers dels revoltats amb les autoritats reials; l'actuació de Gregori Martínez, rector d'Albaida, mitjancer també amb els revoltats, manifestà una major tebiesa respecte als agermanats; Francesc Colomer i Bellví, plebà d'Ontinyent,¹² acollirà Francesc Garcia, el líder ideològic de la revolta, i tractarà de convèncer-lo perquè es lliurara a les autoritats reials; i mossén Lillo, prevere ontinyentí, va acollir en sa casa la dona del cap militar dels revoltats, el murer Josep Navarro, i va tractar de descoratjar els ontinyentins que formaven una de les companyies —n'hi havia també una altra d'Albaida— de la milícia del regne abans que s'enfrontaren als revoltats a Setla de Nunyes el 15 de juliol de 1693.¹³

Un altre factor decisiu va ser la decidida militància dels aristòcrates valldalbaidins en el bàndol borbònic: els marquesos d'Albaida i de Bèlgida, el duc de Gandia. La militància borbònica de la noblesa va ser majoritària, però no unànime. Hi ha l'excepció dels Bellví, senyors de Benissuera; dels marquesos del Ràfol d'Almúnia, veïns i molt vinculats a Benigànim; dels

¹¹ BERNABEU I SANCHIS, Alfred. *Ontinyent, vila reial...*, pàg. 163. El marquès va escriure el Consell de la vila d'Ontinyent el 13 de juliol de 1693 manifestant-li els seus temors de que els seus vassalls es revoltaren, ja que al marquesat s'hi respirava un clima d'inquietud. El marquès es comprometria a pagar els salaris de les tropes ontinyentines a canvi de dirigir-los personalment. El Consell ontinyentí va accedir. A la fi no seria necessari perquè la insurrecció no es va produir.

¹² Arxiu Parroquial de Santa Maria d'Ontinyent (APSMO endavant), *batejos* 1694-1710.

¹³ GARCÍA MARTÍNEZ, Sebastià: "Francisco García y la Segunda Germanía en la Marina Alta", en *Actes del Primer Congrés d'Estudis de la Marina Alta*, Benissa, 1985, pàg. 13-104, pàg. 77, nota 256. [Hi ha traducció al valencià, amb pròleg de James Casey, publicada per l'Associació Cultural *La Rectoria*, Ràfol d'Almúnia, 1993].

Ferrer, cavallers de la Pobla del Duc; i d'algunes famílies nobles i patrícies de la vila reial d'Ontinyent, com ara els Fita, els Colomer, els Corretger, etc. Hi havia també alguns elements del patriciat, de la classe de ciutadans, de les viles reials de Benigànim, Bocairent i l'Olleria. Com es pot comprovar, la imatge resultant és prou més poliédrica i complexa que la dicotomia interessadament simplista (i per això, falaç) que confereixen a posteriori cronistes de clara proclivitat al bàndol guanyador. El cas de Minyana, potser el més notori, ja ha estat analitzat i clarificat per la professora Pérez Aparicio.¹⁴

Desentranyant les militàncies d'un conflicte successori que va ser civil al País Valencià és una tasca arduosa tres segles després. Hem d'afegir la distorsió provocada pels arguments exculpatoris o justificatius, quan els eufemismes oculten o miren de fer oblidar anteriors actuacions, compromeses per als membres dels nous ajuntaments borbònics. El que es pretenia era reinterpretar (tergiversar, seria potser més exacte) els fets recents i això, de vegades, ens planta davant un mur quasi infranquejable.

Dos exemples ens ajudaran a comprendre alguns comportaments en els grups de l'aristocràcia i de la xicoteta noblesa local de la comarca. El primer cas és el dels Bellvís, marquesos de Bèlgida. Francesc de Bellvís de Montcada i Escrivà, primer marquès (1678-1698), casat amb sa cosina Francesca de Bellvís Córdoba i Portugal, marquesa de Benavides,



Felip V com a duc d'Anjou segons un almanac de 1702

va ser succeït pel seu fill Josep Vicent de Bellvís de Montcada i Córdoba, segon marquès (1698-1721), casat amb Olalla Ibàñez de Mendoza.¹⁵ El llinatge es mostrarà dividit quant al partit escollit. La mare del primer marquès va excloure del testament, en 1709, tres dels seus fills (Josep, coronel del regiment de la Diputació del Regne de València; Teresa i Marianna de Bellvís i Escrivà, exiliades a Viena després de la guerra) per ser austriacistes.¹⁶ Uns altres germans dels anteriors van ser actius propagandistes i furibunds partidaris de Felip V: Llorenç, canonge de la catedral, i, sobretot, Jeroni Bellvís de Montcada i Escrivà, frare agustí.¹⁷ La rama principal del llinatge, o siga el titular llavors del marquesat, nebot dels anteriors, va ser borbònica: el marquès de Bèlgida figura entre els exiliats del regne abans de la caiguda de la capital en mans de Basset.¹⁸ Una branca secundària, la dels senyors de Benissuera, molt vinculats a Xàtiva, serà austriacista: Miquel

¹⁴ PÉREZ APARICIO, Carme. "La Guerra de Sucesión en España", vol. XXVIII de la Historia de España de R. Menéndez-Pidal, Madrid: Espasa Calpe, pàg. 303-501. També en la seua obra *De l'alçament maulet...*

¹⁵ JORNET PERALES, Mariano. *Bèlgida y su término municipal*, València, 1932 [reedició facsimil, València: Ajuntament de Bèlgida, 1990.

¹⁶ CHIQUILLO PÉREZ, Juan A. "La nobleza austriacista en la guerra de Sucesión: algunas hipótesis sobre su participación", *Estudis. Revista de Historia Moderna*, núm. 17, València, 1991, pàg. 115-147. Les referències biogràfiques exactes han estat proporcionades amablement per José Luis Cervera.

¹⁷ Autor del pamflet *Informe a la Reyna Na. Sra. del estado, y condición de la guerra, con que las armas enemigas de ambas magestades divina, y humana, intentan la ruina de España, por los paises rebeldes de Cataluña, y Valencia*, Reproducció facsimil de l'edició de Pamplona: Francisco Picart, Impresor y Librero, 1706. [Ed. facs.; València: Librerías "París-Valencia", 1993], XXXVIII pàg.

¹⁸ CASTELLVÍ, Francisco de. *Narraciones Históricas*, vol. II, pàg. 233.

de Bellví s, casat amb Lluïsa de Veràstegui, desterrat a Carrión de los Condes en gener de 1709. Van passar a Barcelona. Els seus fills vivien amb ell en 1711: Lluís (qui hi morirà a finals de 1711), Martí (qui heretarà el títol) i Pasqual. Tanmateix, després tornaran a València i seguiran gaudint dels seus títols.¹⁹

L'ontinyentí Francesc Colomer i de Borja, marquès de Colomer, va ser borbònic.²⁰ El títol va ser concedit en 1691 per Carles II.²¹ Una part del llinatge, branques secundàries, va ser però austriacista, amb l'objectiu evident de millorar el seu status i ascendir a la categoria de noblesa titulada. Pere Lluís Colomer era capità d'una de les companyies de la milícia efectiva que van acudir al setge de Dénia en el segon semestre de 1705, quan va ser mobilitzat el terç d'Ontinyent. Figura en la nòmina dels principals partidaris de l'arxiduc al Regne de València.²² Refugiat a Barcelona abans de 1709, fa l'efecte que va estar vinculat a la administració d'Hisenda de Carles III d'Àustria. Se li va concedir llavors el títol de marquès de Colomer, en detriment del seu parent i posseïdor del títol borbònic, i en premi als serveis a l'arxiduc.²³ El seu germà Pere Joan Colomer també va ser austriacista, per la qual cosa en 1711 va ser objecte, com el seu germà, de confiscació de béns.²⁴ Uns altres cavallers del llinatge apareixen també refugiats a Barcelona abans de 1709: Francesc Lluís qui hauria servit en les tropes austriacistes durant la campanya de València,²⁵ i Miquel, qui va ser objecte de confiscacions de béns també en 1711.

3. Avanç i control austriacista

En agost de 1705 havia arribat, per segona volta, la flota aliada i era proclamat a Dénia l'arxiduc Carles d'Àustria com a rei de València i d'Espanya. Els austriacistes van saber explotar l'escassa atenció de les autoritats borbòniques a la defensa del país i la predisposició popular majoritària a la causa de l'arxiduc. L'èxit austriacista a Dénia i l'evolució posterior de la situació, netament favorable en l'àmbit militar amb el fracàs del primer setge borbònic sobre la ciutat, va permetre la ràpida progressió per tot el País Valencià. De res va valdre la mobilització i concurrència del terç d'Ontinyent de la milícia efectiva del regne per tal de sufocar la insurrecció al focus de Dénia.²⁶

A partir de llavors la projecció de les tropes austriacistes es bifurcarà: la força principal, comandada per Basset, es dedicava a avançar sobre les planes litorals i ocupar la capital; mentrestant, Xàtiva va reconèixer l'arxiduc, gràcies en bona part a l'actuació del xatívi Joan Tàrrega, noble, capità de cavalls de les milícies de la ciutat, secundant pel coronel de cavalleria Rafael Nebot. El coronel gandià austriacista Francesc Garcia Dàvila, per la seua banda, feia cap a les comarques del sud i arribava a la Vall d'Albaida.

¹⁹ Referències proporcionades amablement per José Luis Cervera.

²⁰ Un exemple gràfic: Esteban de la Encina y Tolosa, natural de Ciudad Rodrigo, capità del regiment de Castilla de l'exèrcit borbònic i governador militar d'Ontinyent fins al final de la guerra, es casarà amb una filla del marquès de Colomer i donarà origen al llinatge dels futurs barons de Santa Bàrbara d'Ontinyent.

²¹ Arxiu Municipal d'Ontinyent (AMO endavant), *Libro de hidalguías*.

²² FELIU DE LA PENYA I FARELL, Narcís. *Anales de Cataluña y Epilogo breve de los Progressos, y famosos Hechos de la Nación Catalana, de sus Santos, Reliquias, Conventos y singulares Grandezas; y de los más señalados, y Eminentes Varones, que en Santidad, Armas y Letras han florecido desde la primera Población de España Año del Mundo 1788 antes del nacimiento de Christo 2174 y el Diluvio 143 hasta el presente de 1709*, Barcelona: Josep Llopis, 1709, [edició facsímil, Barcelona: Base, 1999] 3 vol., vol. III, llib. XXIII, f. 589.

²³ Haus-, Hof- und Staatsarchiv Österreich, Spanien. VARIA, Kart. 47. Document, sense lloc i sense data. Referència que dec a l'amabilitat de Ximo López i Camps.

²⁴ AMO, *cartes, ordres i veredes 1707-1712*, edicte de Damià Cerdà (*Junta de Secuestros y Confiscaciones*) de 31-10-1711. Hi ha un exemplar a la BUJ, ms. 17. Ha estat publicat recentment com a apèndix de l'edició del dietari d'Orti i Major: ESCARRI, Vicent Josep. *El Diario de Josep Vicent Orti i Major*. Estudi i edició, València: Bancaixa, 2007.

²⁵ Tot i això, tenim la sospita que es tracta d'una confusió onomàstica respecte al cavaller Pere Lluís Colomer: FELIU DE LA PENYA I FARELL, Narcís. *Anales de Cataluña...*, llib. XXIII, f. 629.

²⁶ CERVERA TORREJÓN, José Luis. "Dènia assetjada durant la Guerra de Successió", *Aguaites*, núm. 22, la Marina Alta, 2005, pàg. 33-47.

²⁷ AMO, *Manual de Consells* (MC endavant) 1703-1707, sign. 10/1, f. orig. 157 r-v. Acta de 12-01-1706: "la resposta que portava de Sa Magestat per a la vila la y prengueren en Almansa don Marcos Alcarás, el qual es quedà ab lo plech y resposta". AMO, *clavaria ordinària*, f.121r, Lliurament de 200 sous a Josep Úbeda, d'Antoni, "per aver anat propi de orde dels senyors jurats a la vila de Madrit ab cartes de la vila per a el serenísim senyor Felip Quint, que Déu guarde". Data de 24-01-1706.

²⁸ AMO, MC 1703-1707, consell general de 25-12-1705; LLORA TORTOSA, Antonio. *Ontinyent y su historia...*, pàg. 188; BERNABEU SANCHIS, Alfred. *Ontinyent, vila reial...*, pàg. 172-173.

²⁹ AMO, *clavaria comuna* 1704-1709, f. 164v-165r.

La prestació d'obediència com a rei a Carles d'Àustria de les viles valldalbaidines no va estar exempta de dificultats. És interessant que ens parem a analitzar com es va produir la capitulació de la futura capital de la Vall d'Albaida (atés que disposem d'informació molt detallada) perquè reflecteix circumstàncies comunes a altres poblacions valencianes.

L'actitud de l'oligarquia que governava Ontinyent havia estat de lògica cautela. Mirava d'adaptar-se a les circumstàncies i avatars dels temps, capriciosament canviant, característica de tots els conflictes bèl·lics. Aquest conservadorisme, aquesta por a les "novetats" i als canvis, era atàvic i generalitzat en la classe política de les viles i ciutats. I era ben normal, per altra banda: al remat eren les classes dirigents les qui més riscos corrien, atés que també eren les que més tenien a perdre. Això els forçava a la precaució, a ser especialment conservadors i cautelosos. Tot i el predomini dels partidaris de l'arxiduc Carles, hi havia també nombrosos (tot i que minoritaris) borbònics o botiflers, sobretot en l'èlit patricia noble i ciutadana.

L'oligarquia que governava la vila es va mostrar reticent a formalitzar l'obediència. Les reticències del Consell ontinyentí eren en realitat una maniobra per guanyar temps mentre sol·licitaven auxili a les viles borbòniques veïnes i esperaven notícies de la cort, atés que a principis de desembre havien tramés un missatger amb lletres de la vila a Felip V en les que s'insistia en la indefensió del regne i de la vila per resistir l'avanç austriacista: "ab cartes per a sa magestat manifestan-li en quin estat y perill estava este reyne, pues per part del catòlit (*sic*) y gran señor Carlos Terser, que Déu guarde, se estaven comisant moltes terres del present reyne de València y per no faltar al respecte de bons vasalls per part de la present vila se li donà a saber". Però quan tornava de Madrid, el missatger va ser interceptat a Almansa i empresonat durant unes setmanes, encara que va poder escapar. La resposta reial va ser confiscada.²⁷

Va ser necessari que el coronel Garcia Dàvila fera acte de presència amb els seus maulets (quantificats en 3.000 per les autoritats ontinyentines) per tal de decantar la situació a Ontinyent. La capitulació a les tropes austriacistes acampades a les portes de la vila es produirà el dia de Nadal de 1705, després de les negociacions realitzades prèviament. El Consell general acordarà per majoria la prestació d'obediència a l'arxiduc Carles. Tot seguit, se li van lliurar les claus de la vila a Francesc Garcia Dàvila i es va cantar un Te Deum a l'església de Santa Maria.²⁸ Quedava proclamat com a rei Carles III, segons la fórmula tradicional. El segon dia de Nadal va tindre lloc l'entrada de l'exèrcit de maulets, integrat majoritàriament (segons indica la documentació municipal ontinyentina) per "gent de la Marina", enmig de les manifestacions d'alegria general o segons expressa la mateixa font de "la comosió del poble",²⁹ és a dir en l'accepció coetània de la paraula, en un clima d'euforia popular en el transcurs de la qual es

van abolir i derogar la majoria d'impostos i monopolis municipals.³⁰ La situació era més compromesa del que podria semblar, atesa la presència de milícies borbòniques de les viles veïnes que havien acudit a la sol·licitud d'auxili del Consell ontinyentí atemorit per l'avanç de les tropes austriacistes.³¹ En total eren uns 320 homes, amb dos companyies (40 homes cadascuna) de Villena, dos de Sax, dos de Iecla i dos de Biar.³² El gir dràstic de la situació amb l'obediència a l'arxiduc Carles d'Àustria del Consell ontinyentí, va provocar la precipitada retirada de les milícies borbòniques, segons relatarà Villena: “*que hizo preciso, aunque con grande riesgo, el retiro de la gente de dicha ciudad, que ya estaba introducida en dicha villa*”.³³

La majoria de les altres poblacions de la comarca van acudir a Xàtiva. El 29 de desembre moltes de les viles de la comarca encara no havien prestat obediència formalment a les autoritats militars austriacistes, de Xàtiva estant. Va ser llavors quan tenim constància que la va prestar el Consell de l'Olleria i que poc després ho va fer el d'Albaida.³⁴ El cerimonial era molt senzill, segons relata el justícia de l'Olleria: “*La seremonia que se ase es llegar a la casa de Don Joan Tàrrega, en donde está aposentado el Señor Rafael Nebot, y prestar la obediencia, reconociendo por su rey al Señor Carlos Tersero. Y el Justicia a de llevar la vara, porque se la entrega al dicho Nebot y después se la vuelve, resibiendo de todo auto. Y no ay mas seremonias*”.³⁵

Les autoritats austriacistes estaven demanant llavors obediència formal de les viles de les Muntanyes. Francesc Garcia Dàvila va recollir directament la d'Ontinyent i, fa l'efecte, la de les poblacions més properes, com ara Bocairant. Queda provada, per altra banda, l'actiu paper que va jugar Tàrrega en l'èxit austriacista a la sots governació de Xàtiva.

4. Reacció borbònica: el setge i saqueig d'Ontinyent

Després del reconeixement de Carles III d'Àustria, s'imposava la necessitat d'assegurar la defensa del territori. Va quedar clar que les viles fronteres castellanques, Almansa i Villena sobretot, no anaven a apartar-se de l'obediència de Felip V. En efecte, al regne de Múrcia es preparava la reacció borbònica, auspiciada en gran mesura per Lluís de Belluga, bisbe de Cartagena. A més a més, les viles valencianes frontereres (la foia de Castalla, Biar, Banyeres de Mariola, Petrer, Monòver i Xixona) es mantingueren borbòniques i començaren a preparar la defensa encapçalades per Pere Corbí. Belluga havia promogut la implicació de les poblacions murcianques i manxegues en la guerra, tot desplegant una intensa acció de propaganda des de la trona, adobada d'integrisme religiós i d'aires de croada contra els heretges (per les tropes angleses, holandeses i els hugonots francesos que recolzaven l'arxiduc) i contra els “rebels” valencians. Les tropes que comandava eren milícies murcianques i manxegues, un centenar de soldats professionals

³⁰ Aquesta acció es documenta als manuals de Consells xativins. Així s'hi refereixen als pobles de la Marina (“comoguts”) en accedir a l'enviament de quatre companyies de milícies, segons demanava el virrei, per sufocar la insurrecció de Dénia i la Marina iniciada l'agost d'aquell any 1705. He d'agrair la referència a l'amabilitat d'Isaïes Blesa, arxiver municipal de Xàtiva.

³¹ Tot i això Alfred Bernabeu (*Ontinyent, vila reial...*, pàg. 172-173) afirma, erròniament, que no haurien fet acte de presència.

³² BARCELÓ VERDÚ, Joaquín. *Sax en la Guerra...*, pàg. 34-36.

³³ LÓPEZ MEGÍAS, Francisco R.; ORTIZ LÓPEZ, María Jesús. *De la Muy Noble, Muy Leal y Felicísima Ciudad de Almansa e Intrahistoria de la Célebre Batalla que se libró en su Campo en 1707*, Almansa: els autors, 1998, pàg. 333-340. Es tracta del memorial presentat a la corona per la ciutat de Villena, datat el 30-05-1707.

³⁴ ORTIZ GARCIA-BUSTELO, L. *Albaida, villa i señorío...*, pàg. 758. Una assemblea de veïns i dels Consells particular i general acorda, per majoria, prestar obediència a Carles III d'Àustria.

³⁵ AMA, llig. 1705, doc. 9; 1705, desembre, 29. L'Olleria. Lletre de Francesc Simó, justícia de l'Olleria a Joan Montoro, justícia d'Albaida, sobre la cerimònia per prestar jurament a Carles III, l'Arxiduc, a Xàtiva.

comandats pel duc de Sarno, Octavi de Medicis, i algunes companyies de milícies de les viles borbòniques valencianes. En total, vora 4.000 soldats i algunes peces d'artilleria.



³⁶ AMA, llig. 1706, doc. 22. Lletre de Francesc Garcia Dàvila (1706, gener 1. Sant Joan d'Alacant) demana que li remeten "con toda brevedad la gente y moniciones que pudieren".

³⁷ AMA, llig. 1706, doc. 20; 1706, gener 3. L'Olleria. Resposta de Josep Soler, justícia de l'Olleria al seu homònim albaidí sobre la petició d'auxili del d'Albaida.

³⁸ LLORA TORTOSA, Antonio. *Ontinyent...*; BERNABEU I SANCHIS, Alfred. *Ontinyent, vila reial...* Realitzen una aproximació molt superficial, tot recolzant-se en la interessadament descafeïnada versió oferida per Minyana.

³⁹ CERVERA TORREJÓN, José Luis. *Joan Baptista Basset. Vida i mort del líder maulet*, València: Eliseu Climent editor, 2006, pàg. 108-109.

⁴⁰ BERNAT I MARTÍ, J.F.; BADENES MARTÍN, M.A. *Crecimiento de la población valenciana (1609-1857)*, València: Edicions Alfons el Magnànim, 1994; PÉREZ APARICIO, Carme. "El fogatge de 1703. Nuevos datos para la historia demográfica del País Valenciano", en *La población valenciana. Pasado, presente, futuro*, Alacant: Instituto de Cultura Juan Gil-Albert, 1998, pàg. 70-94.

Garcia Dàvila s'havia dirigit cap al sud per tal d'ocupar les hortes d'Alacant, Elx i Oriola. A mitjan gener, els borbònics havien derrotat per complet el seu exèrcit de maulets a Elx. Com a conseqüència, els borbònics es van assegurar el control de bona part del sud del País Valencià. Les Comarques Centrals Valencianes, en mans austriacistes, van quedar exposades. A la Vall d'Albaida van saltar totes les alarmes. A primers de gener una quasi indefensa Albaida, perquè havia contribuït amb armes i pertrets a l'expedició de Garcia Dàvila,³⁶ demanava reforços a l'Olleria, que no accedirà a la petició "*por haver menester la gente natural para la misma villa por amenasarnos por la parte del Rey Phelipe Quinto, que casi le tenemos a la vista*" i remetran els albaidins per tal que formulen la seua petició a Benigànim.³⁷

Belluga optarà per enfilar Ontinyent. El setge i saqueig borbònic d'Ontinyent de gener-febrer de 1706 és l'episodi millor documentat del conflicte a la Vall d'Albaida. És una efemèride que, malgrat el seu tractament en algunes obres de referència de la història ontinyentina,³⁸ no s'ha remarcat la seua transcendència com convindria. José Luis Cervera, en la seua magnífica i recent biografia de Joan Baptista Basset, li dedica un epígraf i analitza l'episodi de manera breu, rotunda i solvent.³⁹

L'elecció d'Ontinyent no era casual. L'hostilitat era manifesta per la perillosa retirada de les milícies de les viles borbòniques veïnes un mes enrere. Tanmateix, era una de les principals poblacions valencianes, amb una població de 938 veïns (dades de 1692 i 1703⁴⁰) i el seu tamany obligava

a prendre moltes precaucions. El bisbe Belluga i el duc de Sarno van remetre, d'Alacant estant, sengles lletres que comminaven a la rendició o en cas contrari a sofrir la violència de l'assalt i el saqueig. Les cartes van ser enviades a Basset.⁴¹ El dia 26 el Consell general va acordar trametre Pere Corretger, cavaller de l'orde de Montesa, com a síndic per a negociar la capitulació a Villena, on estaven aquarterades les tropes borbòniques castellanès.⁴² Però la diplomàcia va deixar pas a les armes.

El context era una ofensiva borbònica generalitzada per recuperar el País Valencià.⁴³ Des de Castella van irrompre tres contingents en direcció respectivament a la Canal de Navarrés, a la Vall d'Albaida i a Xàtiva. Llavors, segons declara el coronel austriacista Garcia Dàvila, "le pidió socorro toda la Vall de Albayda y en particular la Villa de Ontinyente".⁴⁴ Ell no va poder acudir des de Dénia a la desesperada crida. Tot i això, les milícies de la comarca van acudir a la defensa de la futura capital comarcal i el general Basset els va prometre socors de Dénia. Això, fa l'efecte, explica la decisió dels veïns d'Ontinyent de resistir. La primera decisió (la capitulació negociada) del Consell ontinyentí s'entendria si mirem la descripció d'Ontinyent feta per Castellví: "de débiles reparos donde no eran pocos los afectos al rey Felipe".⁴⁵

El dia 28 de gener començaria el setge, segons Castellví, i els canons començaren a batre les vetustes muralles ontinyentines. La defensa estaria dirigida per Jacint Esplugues i Quintana, capità de les milícies de Bèlgida. Hi participarien els propis habitants i les milícies de "los comarcanos moradores" evidència de l'auxili rebut d'algunes poblacions de la comarca.⁴⁶ Fet i fet, sembla que el jurat en cap, el ciutadà Jacint Nadal, va tindre un protagonisme important i que va morir en el setge.⁴⁷ Els combats van ser aferrissats i van durar cinc jornades, fins a la rendició del dia 2. Així ho indica el propi Pere Corbí, la intervenció del qual va ser directa en el segon assalt, durant el qual van morir molts dels qui l'acompanyaven.⁴⁸ Es va poder rebutjar un assalt general, però segons relata el cronista austriacista "Abrió el cañón paso y en los últimos periodos de un segundo asalto se rindió el pueblo" i tot seguit es va negociar un "indulto de lo pasado, salvas vidas, honras y haciendas".⁴⁹



⁴¹ AMO, MC 1703-1707, f. 159 r-v, acta de 26-01-1706. Les lletres eren del 22. El Consell acorda "que se embien les cartes al exmo. don Juan Bautista Baset y Ramos para (sic) que este done la providència més convien (sic)".

⁴² LLORA TORTOSA, Antonio. *Ontinyent...*, pàg. 188-189.

⁴³ Una excel·lent contextualització en: CERVERA TORREJÓN, José Luis. *Joan Baptista Basset...*

⁴⁴ Señor, don Francisco Davila ... dize, que en 20 de enero de año 1703 partió de la Corte de Roma para la de Viena, corriendo la posta, por orden que recibió de la magestad Cesarea del señor emperador Leopoldo, Biblioteca Valenciana, Biblioteca Nicolau Primitiu, sign. NP32/F-39.

⁴⁵ CASTELLVÍ, Francisco de. *Narraciones Históricas*, vol. II, pag. 55-56. Tanmateix, la datació dels fets d'aquest autor és errònia, fixada dos mesos més tard, en abril; la presència d'Esplugues a Ontinyent està documentada: AMO, *clavaria ordinària 1704-1709*, f. 127 r-v, pagament de 200 sous a Felip Fita, arrendatari de pa i vi "per lo pa que entregà a Domingo Veronés y altres oficials per a departir al (sic) soldats vingueren el socorro per a defensar la plaça, al capità de Bèlgida y el que es prengué per a algunes atalayas". Data de 22-05-1706.

⁴⁶ CASTELLVÍ, Francisco de. *Narraciones Históricas*, vol. II, pag. 55-56. Tot i que indica que seria el 28, però de març.

⁴⁷ Interpretem així l'evidència de la seua mort en aquest moment i la seua absència de la llista de borbònics que haurien fugit a Castella i a partir dels quals es configuraria el Consell borbònic a partir de maig de 1707.

⁴⁸ Memorials de Pere Corbí, impressos, de 1726 (*Señor. Don Pedro Corby, puesto à los pies de V.Mag...*) i 1728 (*Relación de los servicios del Coronel D. Pedro Corbí...*). He d'agrair la seua notícia a José Luis Cervera Torrejón.

⁴⁹ CASTELLVÍ, Francisco de. *Narraciones Históricas*, vol. II, pag. 55-56.

⁵⁰ AMO, *clavaria comuna* 1704-1709, dates extraordinàries de Miquel Cerdà, de Francisc, (1705-1706), f. 123v.

⁵¹ MIÑANA, Jose Manuel. *La guerra de Sucesión en Valencia (De bello Rustico Valentino)*, introducció, text llatí, traducció, notes i índex "nominum et rerum" de F. Jordi Pérez i Durà y Josep M^a Estellés i González, València: Institució Alfons El Magnànim-Institució Valenciana d'Estudis i Investigació, 1985, pàg. 91-92.

⁵² BARCELÓ VERDÚ, Joaquín. *Sax en la Guerra de Sucesión*, València, 1968, pàg. 28-36.

⁵³ LÓPEZ MEGÍAS, Francisco R.; ORTIZ LÓPEZ, María Jesús. *De la Muy Noble...*, pàg. 333-340. Es tracta del memorial presentat a la corona per la ciutat de Villena, datat el 30-05-1707.

⁵⁴ VENTURA CONEJERO, Agustí. *Introducció i comentari al manuscrit sobre la Guerra de Sucesió extret de la Gaceta de Madrid*, València: Levante-EMV, separata de l'edició de La Costera-La Canal-La Vall d'Albaida, 19 de juny de 1997, pàg. 9.

Segons la documentació municipal ontinyentina, l'exèrcit borbònic va arribar des del sud i va acampar a l'ermita de Santa Bàrbara. El bombardeig es va realitzar des dels tossals del Llombo, immediats al nucli urbà. Els danys van ser importants: a més de les muralles, van afectar casa del Consell i la carnisseria.⁵⁰ El campanar del convent de les monges Carmelites que serviria d'improvisada talaia defensiva també va sofrir danys.

La narració de Minyana manifesta una clara tendència a disminuir els efectes i la violència de les accions borbòniques, aspecte que ja va ser fustigat pel seus coetanis, el degà Martí i Maians. Segons la seua versió: "*los habitantes se han vuelto locos y se han ofuscado hasta el punto de tomar las armas, no queriendo someterse en absoluto a la autoridad Real. Y no se comenzó a tratarles blandamente tal como convenía, en presencia de su muy venerable Prelado; sino que los jefes para destruir su perfidia, con abundantes disparos de aquellas piezas de artillería (...) acosan terriblemente a los que se oponen, los cuales en poco tiempo perdiendo su arrojo, desisten de su intento, y repiten el nombre de Felipe a grandes voces*".⁵¹

Però els assetjadors no van respectar la capitulació, segons narra Minyana: "*mientras se trataba acerca de su rendición, se lanzan los soldados, y a pesar de la protesta de su prelado (aunque tardía), entran a saco crudelísimamente en el pueblo, y tratan muy mal a sus habitantes, como se decía, contra la palabra dada, respecto a la tregua*". Tot i això, va ser un saqueig selectiu, segons continua relatant: "*Mas se tuvo en cuenta a los miembros de la nobleza y a los que no estaban corrompidos por las facciones, en cuanto fue posible, en el saqueo de la población, y en el desorden producido por los soldados*".

Les milícies murcianes que van assaltar i saquejar la vila es disputaven el dubtós honor del major protagonisme. Tanmateix, la participació de Pere Corbí, qui comandava les milícies de les viles valencianes borbòniques de la frontera, va ser rellevant pel coneixement del terreny. La versió oficial de la vila de Sax ratifica Minyana: "*les cañonearon sin cesar (...) hasta el punto de que aterrorizados los de Onteniente, aclamaron sin cesar a Felipe por su Rey*".⁵² A més, indica que hauria estat el capità de milícies de Sax, don Matías Torreblanca, qui va dirigir l'assalt definitiu. Ens ofereix també la data de la presa: el 2 de febrer. La versió oficial de Villena aporta alguns matisos: els borbònics van penetrar en la vila "*espada en mano*", és a dir a l'assalt. S'hi indica que l'ocupació es va dilatar durant huit dies.⁵³ El saqueig va ser, doncs, sistemàtic.

La premsa de l'època ens aporta informació complementària. La *Gaceta de Madrid*,⁵⁴ borbònica, informava el 9 de febrer de 1706: "*De la parte de Valencia se sabe que las tropas de Murcia y Orihuela quedaban*

rindiendo Ontiniente, habiendo abierto brecha en sus antiguas murallas". El número següent (de 16 de febrer) indicava: "*Las tropas de Murcia i Orihuela rindieron la villa de Ontiniente a discreción, habiendo antes compuesto con 6.000 doblones el saqueo, sin otras contribuciones de personas particulares*". La informació no s'ajustava amb precisió a la realitat dels fets exposats adés.

Comptat i debatut, les conseqüències del setge eren evidents: a més de les destruccions i morts provocades pels combats, es van produir represàlies i alguns defensors van ser passats per les armes.⁵⁵ El saqueig va ser general i sistemàtic. Tan sols es van lliurar els nobles i els botiflers locals, els quals van eixir cap a Castella tot seguit, atemorits de les represàlies austriacistes, exagerades per Minyana en un intent de minvar els estralls borbònics. Les represàlies dels maulets que van auxiliar la vila serien tot i això evidents: les propietats dels botiflers ontinyentins que havien fugit van ser confiscades. A banda del saqueig, Belluga va exigir una contribució de guerra, multa o composició de 2.000 pesos (16.000 reals de plata ó 40.000 de billó) una xifra astronòmica. A més, els veïns d'Ontinyent van haver d'allotjar i proporcionar queviures a les tropes ocupants. L'ocupació es va perllongar fins a la matinada del dia 9, segons es desprén del testimoniatge de Garcia Dàvila.⁵⁶

Una altra qüestió, a la qual no se sol prestar l'atenció que hauria estat adient, és la notícia que dona Castellví de l'actuació del bisbe Belluga respecte als privilegis de la vila. Com era habitual en les ocupacions que es van produir en el marc de la recuperació borbònica del País Valencià, es procedia a l'anul·lació dels drets i privilegis de les poblacions, en un clar precedent del que seria després el decret de Nova Planta de 29 de juny de 1707.⁵⁷ Segons el cronista, Belluga hauria confiscat el "*libro de oro*" que contindria els privilegis de la vila d'Ontinyent.⁵⁸

Els austriacistes havien recuperat Ontinyent, però no sense avatars i dificultats. La columna de socors (poc més d'un miler de maulets) que havia eixit de Dénia, comandada per Garcia Dàvila i pel governador de Dénia, Felip Antoni Gavilà, va arribar a Benigànim, vila furibundament austriacista. Els comandants austriacistes no es van mostrar unànimes: Garcia Dàvila va decidir esperar a Benigànim per tal de reforçar-se amb nous contingents austriacistes, atesa la manifesta inferioritat, i combatre amb expectatives d'èxit el poderós contingent de Belluga. Gavilà, tanmateix, es va atrevir a acostar-se a Ontinyent amb una part del contingent maulet. Pere Corbí, que havia passat a ocupar Albaida,⁵⁹ els va interceptar a el Palomar,⁶⁰ on els va parar una emboscada, i els va obligar a refugiar-se a Bèlgida, vila dotada de muralles i palau fortificat, des d'on al remat Gavilà es va poder defensar amb èxit, com relata Castellví. Després de la retirada borbònica, va convergir cap a Albaida mentre Garcia Dàvila avançava des de Benigànim

⁵⁵ CERVERA TORREJÓN, José Luis. *Joan Baptista Basset...*, pàg. 108-109.

⁵⁶ Biblioteca Valenciana, *Biblioteca Nicolau Primitiu*, sign. NP32/F-39.

⁵⁷ La professora Pérez Aparicio ha remarcat aquesta pràctica, de la qual hi ha constància en les instruccions de Felip V al comte de las Torres, com també de procedir a "sangre y fuego" contra les poblacions que no capitularen a les forces borbòniques: "La Guerra de Sucesión en España", en *Historia de España de R. Menéndez-Pidal*, Madrid: Espasa Calpe, vol. XXVIII, pàg. 303-501.

⁵⁸ CASTELLVÍ, Francisco de. *Narraciones Históricas*, vol. II, pag. 55-56. No consta l'existència d'aquest cartulari en l'inventari de l'Arxiu Municipal d'Ontinyent de 1662. Tot i això, no podem descartar s'haguera realitzat un cartulari d'aquesta mena posteriorment, tot coincidint amb la sol·licitud del doctor Trobat, de València, de remetre els originals dels privilegis de la vila per tal d'elaborar una mena d'edició actualitzada de l'*Aureum Opus*. Tanmateix, el Consell ontinyentí no va accedir: AMO, MC 1662-1691, acta de 28-11-1688.

⁵⁹ A MA, *hisenda municipal, pòlisses*, núm. 1. Certificació de Vicent Tormo, notari i escrivà del Consell, del lliurament del clavari Pere Calatayud al justícia Bertomeu Colomer, de 37 lliures que va gastar "quant vingué lo exèrcit de Felip Quint a la vila de Ontinyent y pasà a esta vila".

⁶⁰ Potser aquest episodi bèl·lic expliqui les destruccions documentals constatades a l'Arxiu Municipal d'el Palomar i referides pels regidors palomarencs a mitjan segle XVIII: TEROL, Vicent: "El Palomar en el segle XVIII: els conflictes amb la vila i amb el marquès d'Albaida", en SOLER, Abel-TEROL, Vicent: *El Palomar. On es troben la séquia i el camí*, Ontinyent: Caixa d'Ontinyent-Ajuntament del Palomar, 1996, pàg. 361.

i assegurava l'Olleria, que també havia estat comminada a retre's.

Els efectes col·laterals de l'atac a Ontinyent van afectar també Albaida, que va cedir a l'últimàtum de Belluga i va enviar síndics a Ontinyent per tal de reconèixer Felip V com a rei el 31 de gener. A banda del terror de l'exemple ontinyentí va pesar també el nombrós grup de botiflers locals i la influència de l'ancià marquès Eiximén Peres del Milà i d'Aragó, botifler destacat que s'havia exiliat a Madrid en desembre de 1705, es deixava sentir amb força. Això explica que Gavilà reclamara de nou, el 6 de febrer, l'obediència a l'arxiduc amb l'amenaça d'una acció militar.⁶¹ Mesures connexes van ser: la requisita de cavalls i armes del 12 de febrer exigida expeditivament per Antoni Martínez, tinent de les tropes de Garcia Dàvila, amb la concurrència de diversos batallons de milícies i, tot seguit, la comminació de Garcia Dàvila el 18 de febrer per al lliurament de dos peces d'artilleria ("falconitos o tiros") a Ontinyent.⁶²

A banda de la participació segura de les companyies de maulets de Benigànim i de l'Olleria, tenim indicis que els austriacistes de la banda oriental de la Vall també van acudir en massa a la crida del coronel Garcia Dàvila: el tinent coronel austriacista i lloctinent seu ("*tiniente coronel de les tropes del maesse de campo don Francisco de Àvila*") era el cavaller don Vicent Ferrer, molt probablement de la Pobla del Duc.⁶³

Segons apunta Carme Pérez i Aparicio, els resultats del saqueig van ser contraproductius per a Belluga: van ser tan fructífers per als castellans i murcians que van originar desercions generalitzades i l'exèrcit del bisbe es va desintegrar en bona part. Belluga va haver de retirar-se i romandre una bona temporada a Villena. A Ontinyent, mentrestant, Garcia Dàvila

⁶¹ ORTIZ GARCIA-BUSTELO, L. *Albaida, villa i señorio...*, pàg. 758.

⁶² AMA, llig. 1707, doc. 15. Memorial presentat per Antoni Montoro, ciutadà, al virrei Cardona, que respon en 04-04-1707 indicant que el veedor general Pere de Vallterra prenguera compte dels rebuts. Van ser 11 cavalls i 30 escopetes. AMA, llig. 1706, doc. 14. Lletre al Consell d'Albaida, 1706, febrer 18. Ontinyent.

⁶³ APSMO, *batejos* 1694-1710, f. 299r, acta de bateig de 10-02-1706. Un altre indicatiu és que Ferrer fóra el padri de la filla de l'ontinyentí Felip Fita, la qual cosa revela els lligams d'amistat que unien els partidaris de Carles III, l'arxiduc, de tota la comarca, fins i tot en el grup social nobliari i ciutadà, com seria el cas.



procedia a millorar les fortificacions i les defenses. Des de llavors i fins a la desfeta d'Almansa una guarnició permanent austriacista s'hi va mantenir i va garantir la seguretat de la plaça.

Tres anys després, en 1709, l'Ajuntament d'Ontinyent adduïa que es trobava en un estat d'extrema necessitat que no li permetia encarar les contribucions militars i fiscals de l'administració borbònica; entre els arguments esgrimits indicava que havia sofert anteriorment "*dos saqueos generales*" (exagerant respecte als efectes dels austriacistes sobre les cases i propietats dels botiflers)⁶⁴. Heus ací una rotunda prova del luctuós episodi de la història ontinyentina que acabem d'analitzar. Heus ací, també, una de les causes que expliquen perquè va ser Ontinyent la primera vila valenciana que va capitular a d'Asfeld, a Almansa mateix, pocs dies després de la batalla d'Almansa.

5. El govern austriacista: soldats, epidèmies i excepcionalitats institucionals

L'organització municipal haurà d'encarar les circumstàncies excepcionals de la guerra. L'adequació serà diferent en cadascun dels municipis. La informació disponible a Ontinyent és especialment rica i detallada. En els altres casos, a penes disposem d'informació, llevat de Bocairent i d'Albaida. Una primera evidència és l'impacte immediat del control austriacista sobre el municipi d'Ontinyent. A Albaida i a Bocairent s'observa una major normalitat en el funcionament del municipi, amb el manteniment dels arrendaments i drets municipals, malgrat les circumstàncies bèl·liques, que alteraran la quotidianitat amb el trànsit de tropes, els allotjaments, el manteniment de les milícies, les despeses en equipament, armes, municions i obres de fortificació i defensa.

A Bocairent es verifica la normalitat institucional.⁶⁵ Es van realitzar les eleccions dels oficis i magistratures municipals en les dates preceptives. Alguns botiflers notoris van romandre a Bocairent, almenys en els primers moments, mentre que altres es refugien a les viles veïnes, sobretot a Biar. El primer cas és el de el batle reial Gaspar Aynat, ciutadà, i el seu lloctinent i parent, Jacint Aynat, ciutadà, encara que fugiran al llarg de 1706 i serà substituït per Joan Puerto, ciutadà. L'elecció dels jurats de 1706-1707 es va produir amb total normalitat, en contrast amb el que es constata a la resta de poblacions, en Pentecosta, com era preceptiu. Van ser escollits Tomàs Molina, Joan Calatayud i Tomàs Belda, de Joan. L'elecció de mostassaf es produeix en sant Miquel de 1706 i va ser escollit Tomàs Belda, de Martí, i el seu germà Jaume serà lloctinent. El justícia i cap de Consell de 1707 era Vicent Molina, de Vicent, ciutadà i peraire, i Agustí Calatayud administrava la clavaria.

⁶⁴ AMO, *cartes, ordres i veredes* 1707-1712; 1708, octubre, 23. Madrid. Provisió reial d'aprovació de la concòrdia negociada entre l'Ajuntament d'Ontinyent i els seus creditors.

⁶⁵ AMO, *protocol de Josep Galbis* 1705-1707, passim.

A Albaida el reconeixement de Carles III d'Àustria, l'arxiduc, el 30 de desembre de 1705, anirà precedida de la fugida del batle senyorial, el ciutadà Cristòfol Bono. El canvi més significatiu en el funcionament municipal és la transformació des de maig de 1706 del sistema de Consells particular i general. A partir d'aquest moment es convocaran conjuntament i podran concórrer els veïns de la vila, la qual cosa equivalia a la pràctica d'un sistema de juntes o assembleari, de caràcter excepcional en la vida municipal albaidina.⁶⁶ L'adequació a les circumstàncies (la "conservació de la vila" invocada enlloc) és la tònica general de totes les poblacions valencianes durant el conflicte, per damunt de les simpaties o del partidisme dels individus i/o les famílies. A Albaida es constata clarament aquesta estratègia i, en certa mesura, una tendència continuista, reflectida en el càrrec de síndic, exercit en tot moment pel ciutadà Antoni Montoro, abans i després dels reconeixements a Carles III d'Àustria, i el pagament (testimonial, comptat i debatut) d'algunes de les pensions de censals als creditors censalistes de la vila. Fa l'efecte que el regiment municipal va quedar en mans del justícia Bertomeu Colomer i del jurat Pere Albert, auxiliats pel clavari Pere Calatayud i el peiter Fèlix Pla. Tots ells van haver de continuar en els seus càrrecs excepcionalment.

Per altra banda, la vila demanarà amb insistència que les autoritats austriacistes del regne nomenaren un batle o governador i al remat es nomenarà, a principis de 1707 fa l'efecte, don Josep de Loyola.⁶⁷ Això fa pensar en la repetició d'intents de retornar al Reial Patrimoni com els protagonitzats per la vila en el segle XV i en la Germania o en l'emulació de l'actitud de les poblacions veïnes del Comtat de Cocentaina, a les quals els austriacistes havien promés aquesta reversió. Un altre indicatiu d'això és la constatació de la insubmissió fiscal dels vassalls del marquesat respecte a les rendes senyorials, les quals van importar durant el segrest austriacista poc més de 12 lliures, una quantitat irrisòria. Un cas semblant i més clar és l'actitud dels vassalls d'Aielo de Rugat, Castelló de Rugat, Rugat i la Pobla del Duc, molt renuents a satisfer els drets senyorials que venien pagant al duc de Gandia.⁶⁸ El llinatge dels Milà i d'Aragó, encapçalat per l'ancià marquès d'Albaida, serà un dels més destacats partidaris de Felip V. Això explica l'exili del marquès a Madrid i les represàlies del govern austriacista:

⁶⁶ ORTIZ GARCIA-BUSTELO, L. *Albaida, villa i señorio...*, vol. III, pàg. 735.

⁶⁷ AMA, llig. 1706, doc. 21, 1706, desembre 2. València: lletra de Josep Bellví de Montcada i Escrivà al Consell d'Albaida, en la qual els indica que farà el possible per tal que es nomeni governador; ibídem, doc. 25, *comptes de clavaria* de Pere Calatayud, "clavari de la comuna" (1706-1707). Pagament de 200 sous a Pere Albert, jurat, per les despeses del procés del governador. Data de 19 de febrer de 1707.

⁶⁸ PÉREZ APARICIO, Carme: "La política de represalias y confiscaciones del Archiduque Carlos en el País Valenciano, 1705-1707", en *Estudis. Revista de Historia Moderna*, núm. 17, València, 1992, pàg. 149-196, pàg. 183-185 i 169-170, respectivament.



el segrest reial del marquesat i l'ordre de desterrament contra el llinatge en abril de 1706. El segrestador fou Melcior Gamir i Cardona, jurat de la ciutat de València.⁶⁹

A Ontinyent la situació canviarà significativament després del setge i ocupació de principis de 1706. Una part de l'oligarquia fugirà amb l'exèrcit de Belluga. Dels oficials municipals i reials van fugir el batle reial, Carles Blasco i del Milà d'Aragó, noble; el jurat tercer Josep Ferriol, ciutadà i mercader; el mostassaf Antoni Sans; el sequier major, Pere Corretger, noble; l'assessor del justícia i dels jurats, el doctor Antoni Navarro; l'advocat fiscal, Pasqual Navarro, i alguns consellers del Consell particular: els nobles Miquel del Milà i Antoni Blasco.⁷⁰ Van romandre el justícia Nicolau Fita, el jurat segon Nicolau Carbó, el racional Vicent Fita i Loçano i la majoria de consellers. Un mes després del trasbals de l'ocupació temporal de l'exèrcit borbònic va ser necessària una reestructuració del municipi. Els nomenaments del 12 de febrer de 1706 els realitza directament Francesc Garcia Dàvila. I heus ací, la gran novetat, una situació inèdita fins el moment en la llarga trajectòria del Consell ontinyentí: el termini del seu nomenament és excepcional "durant la voluntat del rey nostre senyor que Déu guarde". Vicent Fita i Loçano, noble, serà nomenat batle; Pere Joan Torró, ciutadà, serà síndic de la vila (auxiliat ocasionalment pel seu germà Pere Vicent Torró, també ciutadà, i per Vicent Corretger, cavaller de l'orde de Montesa⁷¹); els ciutadans Francesc Roig,⁷² Nicolau Carbó i Baptista Torró, jurats; Albert Carbó, mostassaf; el ciutadà Jaume Ferrando, racional; Antoni Pons de Ribelles,⁷³ ciutadà, lloctinent o regent del justícia; Andreu Bono, notari, assessor del justícia.⁷⁴ Els notaris van col·laborar majoritàriament en el govern austriacista: Miquel Beltran, notòriament austriacista, seguirà sent l'escrivà del Consell; Vicent Presència, clavari; Pasqual Navarro, assessor dels jurats; Vicent Carbó, pare d'òrfens; Josep Sans, Màxim Roig, Tomàs Doménech, Josep Ferriol i Domingo Cervera participaran en les juntes activament.⁷⁵

El funcionament de les institucions municipals, com a Alcoi o a Albaida, prendrà forma d'una junta o assemblea i no de Consell, particular i/o general.⁷⁶ Amb la fugida de molts dels insacultats s'agreujaran les dificultats que ja existien abans per la falta d'assistència dels consellers. El municipi estava paralitzat per la falta de capacitat executiva. En maig de 1706 els oficials municipals reconeixien que no es podia "ajuntar consell per no aver número de consellers per a dar-la en administració".⁷⁷ Tot i això, tenim constància que en el moment de la designació dels oficis municipals, en febrer de 1706, van sol·licitar formalment a Garcia Dàvila la reducció de la composició i del quòrum tant del Consell general (de 60 i majoria de 31 a 24 i majoria de 13) com del particular (de 16 membres i majoria de 9 a 6 vots dels oficials). Es mantenia el límit de 40 lliures (800 sous) en l'àmbit

⁶⁹ *Ibidem*, pàg. 164 i 171. Gamir hauria estat nomenat en agost de 1706: Ortiz Garcia-Bustelo, L. *Albaida, villa i señorio...*, vol. III, pàg. 741 i 758 (i no el 9 de febrer de 1707 com s'hi afirma erròniament).

⁷⁰ Disposem de la nòmina completa dels principals felipistes ontinyentins exiliats a Castella després de la vinguda de Belluga. Inclou, a més dels referits, els nobles següents: Josep Montoro i Ferrer, coronel del regiment de Gandia; Josep Sancho; Antoni Gisbert; Francesc Colomer, marquès de Colomer; Bernat Conca; Jeroni Sancho; Pere Corretger; Josep Faust Blasco. També els ciutadans següents: Josep Torró, Miquel Jeroni Torró, Josep Fita, Josep Bodí, Josep Mas, Miquel Jeroni Torró, Francesc Cubelles, Josep Cubelles, el doctor Josep Segrià, Antoni Peres, Domingo Peres, Fèlix Penadés, Francesc Lopes i Pere Vicent Insa. AMO, MC 1703-1707, f. 178r-179r, acta de 09-05-1707. Són referits com fidels vassalls borbònics "que avian abandonado sus casas y pasado a los Reynos de Castilla".

⁷¹ AMO, *clavaria ordinària* 1704-1709, f. 199 r-v, com ara el 24 d'octubre de 1706 "que nomenà la junta general per a que en nom de la vila de Ontinyent donara la benvenguda a nostron rey y monarca Carlos Terser, que Déu guarde"; *Ibidem*, f. 199r. Pagament a Antonio Alvàrez, verguer dels jurats, pels 160s que va bestrare d'ordre dels jurats a Vicent Corretger "per lo treball y dietes de aver anat a València de orde dels senyors jurats y junta celebrada en 21 de setembre 1706 en negoci de la vila per a parlar al senyor virey".

⁷² Va morir poc després del seu nomenament: la terça del seu salari corresponent a la Pentecosta de 1706 ja la va cobrar son pare i hereu, el notari Màxim Roig: *ibidem*, f. 184r.

⁷³ Era cunyat de Vicent i Baptista Fita i Loçano, el primer batle i actius austriacistes ambdós de la vila: AMO, *rebedor de Domingo Cervera*, 1707, f. 12r-14v i 17r-27v, testament d'Antoni Pons de Ribelles, ciutadà, 31-12-1706, publicat el 07-01-1707.

⁷⁴ Les referències i nomenaments en: AMO, MC 1703-1707, f. 160v-161r.

⁷⁵ AMO, *clavaria ordinària* 1704-1709, f. 186v-187r i 190v, pagament dels salaris respectius; ibidem, f. 162r-177v, rebudes ordinàries de Vicent Presència, clavari en 1706-1707, nomenat pels jurats Nicolau Carbó i Baptista Torró, ciutadans. El nomenament de clavari i les altres referències en AMO, MC 1703-1707, f. 162v-163r, acta de 10-07-1706.

⁷⁶ BERNABEU, A. *Ontinyent, vila reial...*, pàg. 177-178.

⁷⁷ AMO, *judiciari de la Sala* (1705-1706), s/f, acta de 04-05-1706.

⁷⁸ AMO, *Memòria dels consellers per a el Consell general y particular celebradors en la vila de Ontinyent*, s/d [1706 febrer]. Es tracta d'un esborrany incomplet.

⁷⁹ AMO, MC 1703-1707, 1706, març 21. Alzira.

⁸⁰ AMO, *judiciari de la Sala* (1706-1707), acta de 04-07-1706.

⁸¹ AMO, *clavaria ordinària* 1704-1709. Comandava una brigada sencera (que duia el seu nom) conformada per tres terços o batallons, el de Serpa, el Novo da Corte i el de Moura, amb soldats naturals, respectivament, de les regions d'Alemtejo (el primer i el tercer), Corte i Extremadura (el segon). Un total aproximat de 1.800 homes.

⁸² AMO, *rebedor de Domingo Cervera*, 1707, f. 35 r-v, acta de 14-02-1707.

de competència. La novetat i excepcionalitat seria que el batle tinguera vot als consells, mentre que abans només tenia veu però no vot, encara que això seria només mentre exercira el càrrec Vicent Fita i Loçano, noble.⁷⁸ Tot i això, les actes municipals conservades permeten verificar que no es va observar aquest funcionament. Fa l'efecte que més que la incapacitat de posar-les en pràctica va ser la decisió de les autoritats austriacistes de no accedir a les demandes de la vila. L'intervencionisme en el municipi l'exercirien mitjançant el nomenament d'un home de la seua confiança com a governador militar. I heus ací una altra circumstància excepcional: la presència de militars en el Consell des de març de 1706. Josep Bas i Belda, ontinyentí, va ser nomenat justícia major i governador de les armes (o comandant militar de la plaça) directament pel general Joan Baptista Basset, amb l'encàrrec explícit de confiscar els bens "*de todas las personas que se han pasado al enemigo sin excepción de ninguna, llevando quanto inventariare con las más estrecha quenta y razón que se pudiere*" i que elaborat l'inventari es remeta al virrei.⁷⁹

La convivència entre autoritats civils i militars austriacistes no va estar exempta de friccions. El rerafons sembla reflectir a escala local les tensions entre el populisme de Basset i el moderantisme de la classe política austriacista de la capital. Ho constatem en l'escenari més propici: en actes públics on el protocol i l'ordre de prelación entre autoritats estava estrictament regulat. El 4 de juliol de 1706, durant una funció religiosa a l'església de Santa Maria, el governador militar de la vila de vegades denominat també "governador de la frontera", Josep Bas i Belda, va pretendre ocupar el lloc reservat al batle reial en els primers bancs reservats a les autoritats. Però el síndic va manifestar la seua oposició, atés que Bas anava vestit d'uniforme militar i això contravenia el costum. Bas era, així mateix, justícia i cap de Consell, per la qual cosa podria fer ús del seu lloc, però Bas va acabar imposant la seua postura, en una actitud autoritària.⁸⁰ L'episodi revela les fractures internes i les diferències existents entre els austriacistes ontinyentins: els membres de l'oligarquia i els bassetistes. No és estrany que amb l'assentament dels aliats al regne i en consonància amb el canvi de direcció auspiciat per lord Peterborough, en un moment indeterminat del segon semestre de 1706, es nomena un militar d'alta graduació de l'exèrcit aliat, un general, el portugués Francisco Carneiro de Sousa, II comte da Ilha do Principe, com a comandant i governador militar de la plaça, que seria auxiliat per altres militars portuguesos d'alta graduació com el comte de Soure i Nicolás de Tovar.⁸¹ Josep Bas, bassetista, veurà retallades les seues atribucions i quedarà tan sols com a "regent de justícia".⁸² Tot i això, en cap moment es va produir l'entrada en les juntes d'elements externs al sistema insaculatori ni tampoc de forasters refugiats.⁸³ Fa l'efecte que va ser efectiva l'oposició dels austriacistes que formaven part de l'oligarquia.

S'ha remarcat que una de les característiques més peculiars del municipi austriacista ontinyentí és la participació dels eclesiàstics en les reunions de les juntes o assemblees.⁸⁴ La peculiaritat s'aclareix una mica si atenem al contingut d'aquestes juntes, dedicades a resoldre problemes d'abastament de carn (del pagament dels drets de la qual estaven exempts els eclesiàstics), a comunicacions de circumstàncies excepcionals com ara l'arribada a València del rei Carles III d'Àustria i, sobretot, a encarar la catàstrofe demogràfica originada per l'epidèmia, la qual cosa explica la seua cronologia: des d'octubre de 1706. Hi participen el clergat de Santa Maria i representants de tots els ordes presents a la vila: dominics, franciscans, descalços, caputxins, jesuïtes i fins i tot el confessor del convent de les monges carmelites. Això suposaria una poc habitual unanimitat dels eclesiàstics d'Ontinyent pel que fa a la seua militància austriacista, que contrasta amb comportaments observats arreu del País Valencià, com ara els jesuïtes majoritàriament borbònics.⁸⁵

La capitulació de la vila a Garcia Dàvila en Nadal de 1705 va anar acompanyada per un ambient d'eufòria revolucionària, en el transcurs de la qual van quedar abolits els drets i arrendaments municipals. Tanmateix, es produeix un intent de redreç des d'abril de 1706, per tal de traure del marasme la hisenda municipal i aconseguir recursos per al municipi.⁸⁶ Pere Joan Torró, ciutadà, síndic de la vila, demanarà que es donen en col·lecta els arrendaments (és a dir, que s'administraren directament) atés que no s'havien presentat arrendataris "per estar lo temps tan indispost a causa de les guerres y com la vila patixca el detriment y perjuí en no estar corrents per dita causa els dits arrendaments, no poden-se valdre dels preus de aquells per a satisfacció de sos acreador (*sic*) y demás gastos extraordinaris" i que la col·lecta o administració s'encomane a persones adients.⁸⁷ Els esforços de Torró per preservar els drets de la vila i garantir la supervivència de la hisenda municipal es materialitzaran un mes després, quan els jurats nomenen un clavari que supervisarà la reactivació de la hisenda municipal.⁸⁸ A partir de llavors, la base de la precària hisenda municipal serà el monopoli de l'abastament de carn, ateses les dificultats insuperables per tal de reconduir la recaptació dels altres drets, com ara l'arrendament del "sobregeneral". S'hi indica gràficament "perquè avent-se fet les diligències no es trobà arrendador ni es posà en administració per que en lo títol de la franquea introduïda en la turbulència del Reyne ningú volia pagar". Passava el mateix amb el dret d'entrada i treta: "perquè avent-o les degudes diligències no es trobà arrendador, ni es posà en administració perquè com este dret pendix de les mercaderies y fruits que se entren y tragüen en la present vila, per lo mateix títol de la franquea, tots volien comerciar franchs".⁸⁹ La tònica era una liberalització comercial *de facto* que afectava directament els drets i els monopolis, sobretot el de venda del tabac, afavorida per la presència d'una nombrosa guarnició que provocava que les tendes o botigues dels arrendataris

⁸³ Com assenyala A. Bernabeu (*Ontinyent, vila reial...*, pàg. 176-178) qui també, assenyala sense fonament la presència de refugiats forasters en les juntes. Una altra cosa és la validesa de l'afirmació realitzada per aquest de que el Consell va desaparèixer com a conseqüència de l'èxode de molts dels seus membres. Ateses les evidències que acabem d'exposar, sobretot el memorial elevat a les autoritats borbòniques, aquesta desaparició seria com a poc discutible.

⁸⁴ Segons constata A. Bernabeu (*ibíd.*, 176-178) des del 6 d'octubre de 1706 fins abril de 1707, en les huit sessions celebrades. AMO, MC 1703-1707, f. 162r-170v.

⁸⁵ PÉREZ APARICIO, Carme. "El clero valenciano a principios del siglo XVIII", *Estudios de Historia de Valencia*, València, 1978, pàg. 247-278.

⁸⁶ Aspecte que li passa desaparcebut a A. Bernabeu (*ibíd.*, pàg. 176-177) que sí que indica, tot i això, la derogació de drets i monopolis.

⁸⁷ AMO, *Judicari de la Sala 1705-1706*, s/f, acta de 06-04-1706.

⁸⁸ AMO, *clavaria ordinària 1704-1709*, ff. 162r-177v, rebudes ordinàries de Vicent Presència, clavari en 1706-1707, nomenat pels jurats Nicolau Carbó i Baptista Torró, ciutadans. Quasi totes les entrades indiquen que els arrendaments tornen a activar-se a partir del primer de maig de 1706 (s'hi fa esment explícitament) finint el darrer dia d'abril de 1707.

⁸⁹ Alfred Bernabeu (*Ontinyent, vila reial...*, pàg. 175-182) alça acta de la derogació de drets i monopolis, tot citant aquest mateix document, però no se n'adona de la reactivació referida ni de les implicacions polítiques que això comporta en el canvi de tendència del govern austriacista municipal.

⁹⁰ AMO, *Judiciari de la Sala 1705-1706 i 1706-1707*.

⁹¹ AMO, *protocol de Josep Galbis (1705-1707)*, f. 197v-200r. 1707, febrer 7. Bocairent; la presència de maulets de l'horta i de milícies valencianes en: AMO, *protocol de Tomàs Assensio (1706-1707)*, 02-07-1706: Melcior Gaudó, llaurador de Quart llavors a Bocairent; 05-07-1706, Josep Gil de Torres, ciutadà, escrivà de la ciutat de València, llavors a Bocairent.

⁹² AMO, *clavaria ordinària 1704-1709*, f. 199v, pagament de 60 sous a Joan Mollà, fomer d'Ontinyent, per un correu a Xiva "de orde del senyor marquès de les Mines, general". Data de 01-12-1706.

⁹³ AMA, llig. 1706, doc. 25. Data de 40 sous a Josep Colomer i Josep Lloret, veïns d'Albaida, per "de unes gallines per a el conde Dona". Data de 15 de febrer de 1707. AMO, *clavaria ordinària 1704-1709*, f. 200v-201r, pagament de 205 sous 4 diners a Esteve Martínez per 208 lliures d'arròs i 4 barcelles de forment "que donà per lo socorro de les companyies dels orlandesos que pasaven per la present vila". Data de 23-03-1707.

⁹⁴ AMA, llig. 1706, doc. 25. Data de 96 sous a Josep Tormo, Onofre Calatayud i Pere Soler, veïns d'Albaida, per "per un moltó y quatre gallines compraren per a el general anglès" en 20 d'abril de 1707; AMO, *clavaria ordinària 1704-1709*, f. 200v-201r, pagament de 444 sous a Jeroni Albert, camisser, per carn "per la carn sumministrà al general Gallove de orde de la present vila". Data de 23-03-1707.

estigueren tancades. Tot i això, fins la fi del govern austriacista a la vila, es constaten les accions executives, en la més estricta legalitat però sense massa èxit malgrat els mètodes emprats (fins i tot l'empresonament dels arrendataris) per part del municipi. Es pretenia cobrar mitjançant els processos executius les quantitats degudes pels arrendataris dels drets i monopolis municipals.⁹⁰



La presència de tropes regulars i de milícies d'un i de l'altre bàndol eren temudes perquè a més del pes en les economies familiars i municipals, eren també focus de conflictes i de malalties contagioses. A més dels maulets i de les milícies dels primers dies, a Bocairent es documenta una nombrosa guarnició de portuguesos (500 soldats d'infanteria i 2 companyies de cavalleria, uns 150 hòmens).⁹¹ A Ontinyent es van allotjar successivament milícies de la comarca, maulets de Garcia Dàvila i, a partir de l'estiu de 1706, soldats irlandesos i bona part d'una brigada portuguesa (uns 1.800 soldats), encara que fa l'efecte que una part dels que hi eren a Bocairent en formarien part i que altres poblacions com ara Agullent, Aiello de Malferit i l'Olleria n'allotjarien també una part. En novembre de 1706 es documenta la presència a Ontinyent del marquès das Minas, comandant suprem de les tropes portugueses, per tal de dirigir un atac contra Banyeres de Mariola, fa l'efecte.⁹² Albaida va allotjar soldats holandesos i el seu comandant, el comte Donha, des de febrer de 1707. Poc després es verifica el seu pas per Ontinyent, en trànsit a la gran concentració aliada per tal d'iniciar l'ofensiva de primavera de 1707 frenada dràsticament en els camps d'Almansa pel duc de Berwick.⁹³ En aquest moment es documenta la presència de Lord Galway a Albaida i a Ontinyent.⁹⁴

Un dels efectes de la presència de tropes reglades i milícies a la Vall d'Albaida va ser la virulenta epidèmia de 1706-1707, evidència local del que es denomina "efecte caserna". Segons les dades que ens aporta el

cas bocairentí, l'epidèmia s'havia declarat en maig de 1706. Fa l'efecte que es tractava de tifus epidèmic, segons la detallada simptomatologia que coneixem. Els efectes van ser dantescos: en una població de 352 veïns, els morts en deu mesos (fins a febrer de 1707) foren 178, amb 250 malalts convalsents.⁹⁵ A Ontinyent les autoritats borbòniques els quantifiquen, en 1708, en 1.700 víctimes des de 1706.⁹⁶ Això suposaria la major crisi demogràfica en la història de la vila, atès que la virulenta pesta de 1600 (de febrer de 1600 a febrer de 1601) va provocar un mil·ler de víctimes (1.500 segons declara el municipi en un memorial) inferior en qualsevol cas a les xifres de 1706-1707.⁹⁷ A més en 1600 la població era major, atès que la vila tenia llavors 1.350 veïns, mentre que a principis del XVIII no arribava al mil·ler.

A Ontinyent es verifica la incidència de les primeres malalties en la guarnició aliada, soldats portuguesos i irlandesos, ja en el darrer trimestre de 1706.⁹⁸ L'1 de gener de 1707 es fa esment explícit de l'epidèmia: "com se troba esta vila en grans enfermetats y es moren moltes persones de dites enfermetats (...) com hi a molts malalts en la present vila y que si els parersia (*sic*) que dits malalts que es posaren en un espital o casa per a que no infisionasen la present vila".⁹⁹ La virulència de l'epidèmia va obligar, en efecte, a habilitar hospitals per atendre els nombrosos malalts, un dels quals va ser habilitat per als militars. Es va pensar llavors en el trasllat dels soldats malalts de Bocairent als hospitals militars d'Ontinyent, però es va descartar perquè la situació era ja crítica a la vila. La situació va desbordar les autoritats municipals que van haver de demanar ajut a les màximes autoritats del regne per tal de sufragar les grans despeses que van haver de realitzar per atendre els malalts, sobretot de la guarnició aliada.¹⁰⁰

A Albaida les series sacramentals registren també una forta incidència, però menor a tot cas, que a Bocairent i a Ontinyent. Els efectes s'albiren en 1706 (56 naixements sobre 50 defuncions, amb un saldo vegetatiu encara positiu) i es fan molt evidents en 1707 (49 naixements sobre 130 defuncions, amb un saldo de -81) i s'atenuen en bona mesura en 1708 (63 naixements sobre 42 defuncions i un saldo de 21).¹⁰¹ A el Palomar també va ser fort l'impacte i es va duplicar el nombre de defuncions (23 defuncions en 1707 i 20 en 1708 en una població de 82 veïns), com a Atzeneta d'Albaida (17 naixements i 21 defuncions en 1707, 13 i 19 en 1708; sobre una població de 59 veïns).¹⁰² Es desconeix la incidència a la majoria de poblacions de la comarca, tot i que sembla que també va ser important, com a Salem, on es va triplicar la mortalitat.¹⁰³

La visita d'inspecció del doctor Joan Baptista Caudí, metge titular de la ciutat de València, ordenada per les autoritats de la capital, es va fer extensiva, com a poc, a Albaida, Ontinyent, Bocairent i Alcoi¹⁰⁴ i, a bon segur, a la resta de les poblacions de l'interior muntanyenc valencià. En el

⁹⁵ AMO, *protocol de Josep Galbis* (1705-1707), f. 197v-200r. 1707, febrer 7. Bocairent, Report del doctor Caudí de l'epidèmia declarada a Bocairent.

⁹⁶ AMO, *cartes, ordres i veredes* 1707-1712; 1708, octubre, 23. Madrid. Provisió reial d'aprovació de la concòrdia negociada entre l'Ajuntament d'Ontinyent i els seus creditors.

⁹⁷ L'anàlisi detallat de l'epidèmia pestífera de 1600 en: BERNABEU, A. *Ontinyent, vila reial...*, pàg. 87-119. Tot i això, a desgrat de les evidències documentals contingudes en AMO, MC 1703-1707, f. 162r-170v, aquest autor obvia qualsevol referència a l'impacte de la de 1706-1707.

⁹⁸ AMO, *quadern de comptabilitat del majordom de l'Hospital* (1705-1706). Entre octubre i desembre de 1706 van ser atesos 8 soldats irlandesos i 51 portuguesos. La malaltia que patien apareix definida com "puntures", contra les quals es van realitzar "emplastres" de mel i "melcucha".

⁹⁹ AMO, MC 1703-1707, f. 169 r-v. S'acorda fer tres dies de rogatives, sermó i processó a "Nostra Senyora de la Concepció", patrona de la vila.

¹⁰⁰ AMO, *clavaria ordinària* 1704-1709, f. 200 r-v. Pagament de 1.106 sous a Pere Cervera "per lo gasto de la carn es consumí y gastà en los ospitals que senyalaren en lo tems de la epidèmia", data de 23-03-1707; Pagament de 200 sous a "Pare Roch Soriano, retor del collegi de la companyia de Jesús de la present vila de Ontinyent" per "dietes y treballs de aver anat a la ciutat de València per informar de les grans neseditats de malats (*sic*) y alogament de soldats a nostron rey Carlos Terser o posar mèdits per a dites demandes per trobar-se la present vila en gran aogós", data de 15-03-1707; f. 202v, pagament de 300 sous per les despeses del viatge que va fer el 12-03-1707 el jurat Baptista Torró a València "per a cobrar y conpondre el gasto fan los soldados portugueses en los ospitals de la present vila".

¹⁰¹ Les sèries en: Seminari d'Estudis sobre la Població del País Valencià. Fulla confeccionada per J. S. Bernat amb l'autorització dels recopiladors. 1-VI-99, apud: http://www.seppuv.uji.es/est_historiques/series/albaida.html consultada 24-09-2007.

¹⁰² ORTIZ GARCIA-BUSTELO, L. *Albaida, villa i señorio...*, vol. III, pàg. 759, en junta general de veïns de 22-04-1707 es declara Sant Domingo com a patró contra l'epidèmia que estan patint les tres poblacions. A el Palomar va tindre bastant incidència: SOLER, A. "Evolució urbana i demogràfica (segles XIII al XX)" en SOLER, Abel; TEROL, Vicent. *El Palomar. On es troben la séquia i el camí, Ontinyent*: Caixa d'Ontinyent-Ajuntament del Palomar, 1996, pàg. 76-77. La sèrie d'Atzeneta d'Albaida, consultada 24-09-2007, a p u d : http://www.seppuv.uji.es/est_historiques/series/atzeneta.html

¹⁰³ De Llutxent i Pinet no hi ha dades per al període: http://www.seppv.uji.es/est_historiques/series/llutxent.html i http://www.seppuv.uji.es/est_historiques/series/pinet.html. Les referències de Salem, 11 defuncions el 1706, 12 el 1707, 9 el 1708 i 12 el 1711 en: SOLER, A. *El poble de Salem i la foia de les fonts*, Salem: Ajuntament de Salem, 2007, pàg. 193.

¹⁰⁴ AMO, *clavaria ordinària 1704-1709*, f. 199v, pagament a Miquel Esplugues, notari, de 27 sous per "acte de la vesita de morbo que feu el doctor Juan Caudi de orde de la ciutat de València" i 178 sous al convent de dominics per haver-lo acollit; AMA, llig. 1706, doc. 25, pagament de 20 sous a Pere Albert, jurat, "per lo gasto que feu lo doctor Caudi de València"; SANCHIS LLORENS, Rogelio. "Alcoy y la Guerra de Sucesión 1700-1709", en *Obras escogidas sobre Alcoy*, Alcoi: Alcoi 2000 ediciones, 1995, 2 vol., tom I, pàg. 273-433, especialment pàg. 329-330 i 410-411.

cas d'Ontinyent, on els efectes de "les enfermetats malignes y epidèmies que corren en la present vila y altres del present regne" (en paraules dels oficials municipals) van ser majors, Caudi va tornar a finals de març de 1707 amb credencials de la capital i del virrei que comprenien instruccions per al "bon govern y aplicació per a la curació de dites enfermetats". L'objectiu era poder gestionar la sanitat d'una vila sumida en el marasme de l'epidèmia i superpoblada amb la presència de forts contingents militars aliats. Una de les mesures aplicades a continuació va ser la creació d'una "administració del morbo".¹⁰⁵

Bocairent i Ontinyent van quedar ubicades en primera línia d'un front ben difús però amb implicacions directes. Un exemple d'això va ser la devastació dels termes de les viles implicades: Bocairent, Banyeres de Mariola, Alcoi, Xixona, Biar, la Font de la Figuera, Villena o Ontinyent. En febrer de 1706 es feien ostensibles les dificultats d'avituellament de carn a Ontinyent; la causa, "per la inquietut del temps y còpia de melícies de soldats que vénen a la present vila y avent esterilitat de ganados per les terres circunveïnes".¹⁰⁶

Fins la batalla d'Almansa es van produir diversos combats en les fronteres valencianes. Alguns van afectar directament Bocairent, base d'alguns dels atacs contra les borbòniques Banyeres de Mariola i la foia de Castalla. Banyeres va ser objecte de tres setges durant els quals va ser saquejat i incendiat una part del nucli urbà.¹⁰⁷ El més important va ser el de novembre de 1706 quan els austriacistes van estar a punt d'ocupar la població. Al final del conflicte Felip V premiarà la fidelitat de Banyeres. Entre les mercès repartides una d'elles servia per castigar Bocairent: Banyeres en el futur no sufragaria la part corresponent de les càrregues del feixuc deute censal comú pactada en el moment de la segregació de Banyeres en 1628.¹⁰⁸

L'esforç de guerra va implicar directament les viles de la Vall d'Albaida. En el cas d'Ontinyent es va manifestar amb l'erecció de diverses companyies de veïns pagades per la vila que van participar en la defensa i socors d'Alzira, de València, de Xàtiva i de Cabdet; en l'ocupació de la Font de la Figuera, setges de Montesa, Villena i Banyeres de Mariola en 1706 i en el primer trimestre de 1707.¹⁰⁹ En el cas d'Albaida es verifica una activitat semblant, tot i que menor, de companyies de soldats i veïns que serviran de tropes auxiliars en tasques de fortificació: soldats de socors a Cabdet en 1706; accions de fortificació a Ontinyent en abril, octubre i novembre de 1706; participació en accions contra Banyeres i en socors de Bocairent a principis de març de 1706; accions de vigilància al port de Bellús (l'Estret de les Aigües) en novembre 1706.¹¹⁰

6. Després d'Almansa. Capitulació, resistència i miquelets

No anem a realitzar l'anàlisi dels canvis institucionals de diversa índole que comportarà la recuperació borbònica del regne dels valencians, tema que considerem de la suficient entitat com per a ser mereixedor d'un estudi *ad hoc* que ultrapassa les ambicions i els objectius que ens hem plantejat. Ens centrarem en resseguir aspectes lligats als aspectes militars o, si es vol, d'ordre públic (segons la perspectiva que es prenga sobre els esdeveniments) relacionats amb la continuació del conflicte, el qual afectarà, convé recordar-ho, el territori valencià fins 1710, quan les tropes borbòniques recuperaran Morella definitivament.

La situació posterior a Almansa és descrita gràficament per Castellví: "*Era difícil pacificar del todo el reino de Valencia que, intrépidos los naturales, divididos en cuadrillas, corrían el reino*". Els aliats "*Acantonaron buen número de tropas a las cercanías de Alicante y Denia y desde aquellos vecinos montes los naturales, unidos con portugueses que después de la batalla de Almansa se ampararon en los montes, maltrataban frecuentemente las partidas*".¹¹¹ No seria gens fàcil la tasca que tenien al davant les tropes borbòniques que es disposaven a ocupar el país dels valencians. En efecte, el contrast és total entre la facilitat amb la que el País Valencià havia reconegut l'arxiduc Carles com a sobirà i les enormes dificultats de les tropes borbòniques per recuperar-lo, que es van allargar durant quasi dos anys.¹¹² I mentrestant els miquelets (molts d'ells antics maulets de les milícies austriacistes) hostilitzaven les vies de comunicació i d'avituallament, els combois i les patrulles borbòniques.

Després de la batalla d'Almansa es va imposar un forçat pragmatisme i es va produir la rendició a les autoritats militars borbòniques. Ontinyent va ser la primera vila valenciana en retre's a d'Asfeld, d'Almansa estant. La precipitada retirada de la guarnició austriacista va forçar la decisió de la vila, indefensa davant les tropes victorioses de d'Asfeld, i les seues amenaces explícites de sotmetre-la "*la ruina del saqueo y fuego*"¹¹³ tot rememorant el terrible setge i saqueig de 1706.

En uns pocs casos, l'actitud va ser de resistència. El més notori va ser el de Bocairent, però no serà l'únic: Planes, Alcoi, Finestrat o Relleu. A Bocairent com en altres poblacions "presidiades" (és a dir, on hi havia guarnició militar) els austriacistes locals van recolzar els soldats regulars i els miquelets aquarterats. El comandant militar de la plaça, el tinent Buixeda, va dirigir la determinada resistència, explicada en bona part pel suport del focus austriacistes d'Alcoi, Dénia i Alacant i el control de la mar per la flota aliada angloholandesa. Aquesta presència militar austriacista regular s'ha de relacionar amb la situació estratègica: la vigilància de les viles valencianes veïnes borbòniques (Ibi, Tibi, Castalla, Onil, Petrer, Monòver, Biar, Banyeres

¹⁰⁵ AMO, MC 1703-1707, f. 170 r-v, acta de 22-03-1707. El dipositari nomenat va ser el prevere Josep Donat.

¹⁰⁶ AMO, *Judiciari de la Sala* 1705-1706, s/f, 17-02-1706.

¹⁰⁷ GRUP CULTURAL D'INVESTIGACIÓ. Banyeres. *Estudio Histórico-Geográfico y Cultural de la Villa*, Banyeres de Mariola: Fundació Jose Valor Amorós, 1986.

¹⁰⁸ *Ibidem*; VANÓ SILVESTRE, Francisco. "Bocairent durante la Guerra...", pàg. 285-303

¹⁰⁹ AMO, *clavaria ordinària* 1704-1709, pàssim. Les referències de la participació d'una companyia ontinyentina en la defensa d'Alzira en febrer de 1706: Arxiu Municipal d'Alzira, *correspondència*, lletres del justícia i jurats d'Ontinyent de 14 i 23 de febrer de 1706.

¹¹⁰ AMA, llig. 1706, doc. 25, passim.

¹¹¹ CASTELLVÍ, Francisco de. *Narraciones Históricas*, vol. II, pag. 369.

¹¹² KAMEN, Henry. *La Guerra de Sucesión...*, pàg. 311.

¹¹³ 1707, abril 29. Almansa. D'Asfeld al Consell d'Ontinyent. L'original en: AMO, *Demanda de don Phelipe Gisbert y Olzina contra los Alcaldes y Regidores de la Villa de Ontinyente*, f. 5 r-v; una còpia en: AMO, *cartes, ordres i veredes* 1707-1712.

de Mariola i Xixona) i la proximitat de la frontera castellana.

La tensa calma i l'absència de notícies era la tònica després de la batalla d'Almansa. L'1 de maig el Consell d'Agullent escrivia al d'Albaida indicant-li que el capità de miquelets Francesc Bas¹¹⁴ havia estat reclutant gent. Declarant la seua lleialtat a Carles III, primer que res, demanen als albaidins, tot seguit, que els comuniquen qualsevol notícia sobre l'evolució de la situació.¹¹⁵ Tot i això, el 5 de maig Albaida es rendia a les tropes borbòniques.¹¹⁶



Un miquelet valencià

Per maig de 1707, es van produir esporàdics episodis de resistència a la comarca. A Benissuera, a la Pobla del Duc del duc i a Benigànim es constaten els intents infructuosos de les milícies austriacistes locals per contenir l'avanç de les tropes borbòniques que pel que sembla van irrompre a la Vall el 4 de maig.¹¹⁷ En el cas de Benigànim, companyies de les milícies de la vila encapçalades pel jurat en cap van mirar de conservar el control del port i assegurar així una via d'aprovisionament meridional per a la ciutat de Xàtiva. Però la resistència només va durar fins al 8 de maig, quan les tropes borbòniques van acabar de tancar el cercle sobre la capital de la sotsgovernació *dellà lo riu Xúquer*.

Bocairent serà l'única població de la comarca objecte d'un setge borbònic en tota regla. La presència d'una guarnició militar austriacista (portuguesos, fa l'efecte) i miquelets catalans i valencians seria determinant també, fa l'efecte, per a la resistència. De res valdria la propaganda desplegada pels militars borbònics sobre la trista sort de Xàtiva.¹¹⁸ Anihilada la resistència (i arrasada físicament bona part de la ciutat com a càstig i exemple) de Xàtiva, el cavaller d'Asfeld va enviar el coronel Mahony a acabar amb els focus de resistència en les Comarques Centrals Valencianes. Els estralls del terrorisme militar desplegat per les tropes borbòniques francocastellanes durant el conflicte (Ontinyent, Agres, Xàtiva,...) explica la decisió de resistir presa pels bocairentins. Perquè, paradoxalment, resistir garantia poder negociar una capitulació acceptable des d'una posició de força. Fet i fet, en juny de 1707 el Consell de Bocairent va manifestar clarament al d'Alcoi la voluntat de mantenir-se fidels a Carles III d'Àustria i complir la "aliança" de les dues viles.¹¹⁹ Mentre es van produir algunes escaramusses entre les tropes borbòniques aquarterades a Ontinyent i els miquelets i les tropes austriacistes de Bocairent. Al remat es pactarà un compromís entre les dos viles i les respectives guarnicions per tal de mantindre la pau, encara que fóra en precari. El justícia de Bocairent, Vicent Molina, feia algunes reflexions, en sengles lletres al Consell d'Ontinyent, sobre la cohabitació pacífica, atesa la germanor i unió secular de les dues viles, malgrat la guerra: "*obligar a que todos estuviesemos quietos, considerando que nuestra inquietud sirve*

¹¹⁴ Hi ha tres persones que coincideixen en nom i cognom amb aquesta identitat. Un d'Ontinyent (germà del primer governador militar austriacista de la vila i mort en combat en 1706), un d'Alcoi i un de Xàbia (que servia com a capità de cavalls, segons es documenta a Ontinyent). Fa l'efecte que es tracta de l'alcoià.

¹¹⁵ AMA, llig. 1707, doc. 19.

¹¹⁶ ORTIZ GARCIA-BUSTELO, L. *Albaida, villa i señorío...*, vol. III, pàg. 759.

¹¹⁷ SOLER I MOLINA, Abel. *De Vilanova de Rugat a la Pobla del Duc. Persones i fets d'un poble de llauradors de la Vall d'Albaida*, Ontinyent: Ajuntament de la Pobla del Duc, 1999, pàg. 296. Josep Pla, de Benissuera va ser soterrat a la Pobla del Duc el 6 de maig, "el qual mataren a escopetades los soldats del rey Felip Quint".

¹¹⁸ Esgrimida per Mahony a Alcoi: SANCHIS LLORENS, Rogelio. "Alcoy y la Guerra de Sucesión...", 343-367.

¹¹⁹ *Ibidem*, pàg. 343 i 417. La lletra de Bocairent es va llegir en el Consell general de 18 de juny.

*poco para la pretención de los soberanos, antes bien es nuestra ruyna voluntaria (...) ofreciendo a vuestras excelencias que nos estaremos quietos y pasíficos como los de essa Villa procuren lo mesmo, interesándose en esto el bien de ambas Villas (...) que la paz deseamos y armas tenemos para defendernos”.*¹²⁰

Però les coses van canviar a partir d'agost. La matinada del 14 al 15 d'agost les tropes borbòniques comandades pel comte de Mahony van atacar una indefensa Agres mentre dormien els seus habitants. Segons Francesc de Castellví “*Entró a sangre y fuego. Murieron algunos paisanos y se saqueó la población*”.¹²¹ No és gens estrany, així les coses, que Agres fora un dels focus de miquelets més actius fins el final de la guerra.

El mateix 15 d'agost, de bon matí, Mahony va procedir a bloquejar Bocairent. Els combats es van dilatar durant huit dies. Els veïns i la guarnició, comandats pel tinent Josep Buixeda, valencià, es van defensar amb èxit.¹²² El càrrec de justícia l'ostentava en 1707 el peraire Vicent Molina, de Vicent. El 23 van capitular a canvi de que es respectara la vida dels veïns, que la vila fora preservada del saqueig i que es deixara lliure l'oficial i la guarnició. Les notícies són contradictòries respecte a la resolució final del setge. Segons Castellví el pacte no va ser respectat.¹²³ La versió de Minyana¹²⁴ indica que les accions d'Agres i de Bocairent van ser iniciativa personal i responsabilitat directa del coronel José Antonio de Chaves y Ossorio i que es va aconseguir la capitulació de la poc nombrosa guarnició (que ell identifica com miquelets catalans) a canvi de permetre'ls l'evacuació a Catalunya. Tanmateix, la documentació municipal ontinyentina matisa les afirmacions de Minyana i permet de constatar que Bocairent havia servit de recer per a maulets i austriacistes de les poblacions de la rodalia (provat almenys en el cas de Cabdet i Ontinyent, com a mínim) que més endavant serien actius miquelets que combatran les forces d'ocupació borbòniques.¹²⁵

La capitulació de Bocairent era conseqüència directa de l'èxit borbònic en la intercepció dels socors (tropes, provisions i municions) que arribarien d'Alcoi.¹²⁶ El coronel Pere Corbí, natural d'Ibi, va quedar com a comandant borbònic de la vila. Van intervindre en el setge algunes companyies de milícies de les viles castellanomanxegues veïnes, cas d'Almansa.¹²⁷ També, com a tropes auxiliars i amb contribucions en queviures, van participar les milícies d'Ontinyent i les tropes borbòniques castellanques a Albaida.¹²⁸

L'actitud de Bocairent no era en cap manera peculiar, era idèntica a la de les poblacions de les comarques de l'interior muntanyenc valencià. Després de Bocairent, Mahony es va dirigir a Alcoi però els socors d'Alacant van fer fracassar el primer setge borbònic. A principis de setembre es va produir el setge de Planes, molt semblant al de Bocairent.¹²⁹ Martín de

¹²⁰ AMO, *cartes, ordres i veredes* 1707-1712, lletres de 20 i 21 de juliol de 1707.

¹²¹ CASTELLVÍ, Francisco de. *Narraciones Históricas*, vol. II, pag. 368-369. SANCHIS LLORENS, Rogelio. “Alcoy y la Guerra de Sucesión...”, pág. 352-353.

¹²² Hi ha evidències documentals de la participació dels veïns en els combats. Alguns d'ells moriren com a conseqüència directa: AMO, *protocol de Tomàs Assensio* (1706-1707), 26-08-1707, testament de Leandre Pérez, sastre de Bocairent, perquè “estant nafat ab gran perill de la vida de la qual temp morir”. No apareix la publicació del testament, però hi ha evidències de la seua mort poc després, atés que la vídua atorga actes en el mateix protocol, com ara el 14-11-1707.

¹²³ CASTELLVÍ, Francisco de. *Narraciones Históricas*, vol. II, pag. 368-369.

¹²⁴ MIÑANA, Jose Manuel. *La guerra de Sucesión...*, pág. 221. Indica: “*asedió Bocairent defendida por unos pocos guardianes catalanes y por los habitantes. Conseguida en poco tiempo la rendición, a aquellos les fue permitido salir con sus armas y son conducidos sanos y salvos hasta Catalunya con una escolta de caballería, siendo acogidos por otra parte los habitantes bajo su protección*”.

¹²⁵ AMO, *cartes, ordres i veredes* 1707-1712; 1707, juliol 4. Biar, lletra del Consell de Biar al d'Ontinyent queixant-se del robatori i maltractament d'uns veïns perpetrats pels miquelets de Bocairent, i especialment dels que s'hi havien refugiat de Cabdet i d'Ontinyent, sobretot de Pere Borredà.

¹²⁶ Archivo Histórico Nacional, Sección Nobleza, *fons Osuna* (AHN *Osuna* endavant), *cartes* 127, doc. 2-3, 1707 agost 30. Va ser capturat l'alcoià Francesc Bas, qui apareix com “cabo” de miquelets, pels borbònics i Chaves ho va ser pels austriacistes.

¹²⁷ LÓPEZ MEGÍAS, Francisco R.; ORTIZ LÓPEZ, María Jesús. *De la Muy Noble, Muy Leal y Felicísima Ciudad...*, pàg. 345 i 351.

¹²⁸ AMO, *cartes, ordres i veredes* 1707-1712; 1708, octubre, 23. Madrid. Provisió reial d'aprovació de la concòrdia negociada entre l'Ajuntament d'Ontinyent i els seus creditors. AMA, llig. 1707, doc. 1, *clavaria comuna* 1707-1708, f. 12v; AMA, llig. 1707, doc. 23, pòlisses, núm. 10.

¹²⁹ CASTELLVÍ, Francisco de. *Narraciones Históricas*, vol. II, pag. 368-369.

¹³⁰ La data de la capitulació en: AMO, *cartes, ordres i veredes* 1707-1712; 1707, setembre 13. Cocentaina. El comte de Charny al justícia d'Ontinyent, Josep Sancho. L'original ara citat apareix copiat a AMO, MC 1703-1707, f. 101v-102r.

¹³¹ AHN *Osuna, cartes* 142, doc. 16-18, 23-24 i 42. Deu dels miquelets eren poblatans, van ser capturats a Gaianes i es va ordenar la confiscació i venda de les seues propietats per indemnitzar els afectats pel robatori (doc. 42, 1707 setembre 12. Gandia). Referències que agraisc a Miquel Almenara.

¹³² AHN *Osuna, cartes* 142, doc. 16, 1707, agost 22. Gandia. Jaume Fayos i altres poblatans van ser acusats de connivència amb els miquelets. Van ser alliberats als pocs dies: íbidem, doc. 18, 1707, setembre 19. Gandia.

¹³³ AHN *Osuna, cartes* 142, doc. 21 i 38, d'una banda, i 39-41, d'altra. En la tercera acció consta explícitament la participació de miquelets de la Pobra del Duc, Llutxent, Ador i un del Real de Gandia.

¹³⁴ AHN *Osuna, cartes* 142, doc. 17. 1707, setembre 5. Gandia. Lluís Jeroni Pastor informa el duc de Gandia, entre altres qüestions, de la fugida d'alguns veïns de Castelló de Rugat i de Pego.

Valera, governador de la vila, dirigirà la defensa amb uns pocs soldats portuguesos (18 i un sergent) i les milícies de la vila. Arrecerats al castell, van plantar cara a 800 soldats i 400 de cavalleria borbònics comandats pel francès comte de Charny. La capitulació del dia 9 va permetre salvar les vides i la vila del saqueig i va permetre la guarnició arribar a Alacant.¹³⁰ Després va seguir l'ocupació, poble per poble, de Finestrat, Relleu, la Vila Joiosa etc. Alcoi va ser ocupat en gener de 1708 i Dénia ho va ser en novembre.

Malgrat els casos apuntats ara mateix, la forma de resistència més generalitzada serà la de caràcter personal. La comarca va ser un focus molt actiu de miquelets fins al final del conflicte. La procedència de molts d'ells eren les viles i llocs valldalbaidins que s'havien declarat a favor de la causa de Carles III d'Àustria amb major vehemència.

Una de les primeres accions dels miquelets va tindre lloc en agost de 1707. Un nombrós contingent de miquelets de la Pobra del Duc, que havien fugit de la vila, van interceptar una companyia de dragons del comte de Mahony al Coll de Llautó, en els límits de llevant de la Vall d'Albaida, cap a la Safor. Van causar diverses baixes i es van apoderar dels equipaments i bagatges del comboi militar borbònic.¹³¹ Els miquelets van comptar amb la complicitat dels veïns de les poblacions que havien estat cominats a prestar servei com a auxiliars en el transport dels equipaments, la majoria poblatans. Les represàlies de Mahony van ser immediates: va emprar mètodes expeditius (es denunciaven maltractaments) per tal d'empresonar els sospitosos i els van confiscar els béns. Se'ls va alliberar quasi un mes després.¹³²

Les accions dels miquelets (així els denominen les fonts borbòniques, encara que tot apunta que es tracta de milícies vilatanes austriacistes ben organitzades) del quadrat conformat per les viles de la Pobra del Duc, Castelló de Rugat, Llutxent i Benigànim, amb l'estreta col·laboració dels que operaven a les poblacions veïnes de la Safor (almenys d'Ador i del Real de Gandia) expliquen la inseguretad del Coll de Llautó fins a finals de 1708. S'hi documenten dos accions més, contra dos companyies dels regiments de Saboia i de Lisboa en setembre i desembre de 1707, respectivament.¹³³ El protagonisme dels austriacistes de la Pobra del Duc és incontestable: les confiscacions de què seran objecte per tal de rescabalar els militars de les pèrdues originades pels robatoris permeten de constatar-ho.

Està provada la participació de veïns de Llutxent, d'Ador i del Real de Gandia. No s'hi citen de manera explícita els de Castelló de Rugat, però és segur que també participaren, atés que alguns veïns austriacistes havien fugit.¹³⁴ És probable que les colles de miquelets estiguessen conformades també per fugitius d'Oлива i de Pego i, per descomptat, d'altres poblacions ja ocupades pels borbònics.

Però les coses no paren ací. En abril de 1708, tres mesos després de la caiguda d'Alcoi, les autoritats borbòniques reconeixien que la contrada conformada per Vilallonga, Vall de Gallinera, Vall d'Ebo, de Laguar i “todos los lugares de las Montañas” estaven controlats totalment per miquelets. Alhora, la por dels partidaris borbònics per fer-se càrrec de les responsabilitats municipals eren evidents a la Safor i explicava les dificultats per cobrir-les.¹³⁵

Encara en 1711 el triangle conformat per Benigànim, Llutxent i la Pobla del Duc era controlat pels miquelets. Les autoritats militars borbòniques indicaven gràficament a principis de 1711: “*teniendo la noticia que en Luchente y los lugares de aquella cercanía ay gran número de migaletes*. Va ser necessari una enèrgica expedició de càstig per tal d'assegurar el control de la zona.¹³⁶

El nucli ontinyentí de miquelets serà també molt actiu. El més destacat, i el millor conegut, serà Pere Borredà, un intrèpid jove ontinyentí, actiu miquelet des d'abril de 1707, qui va participar, entre altres moltes accions, en les defenses de Bocairent, d'Alcoi i de Dénia. En febrer de 1711 el governador militar de San Felipe (Xàtiva) ordena que s'empresone tots els seus parents fins al quart grau de parentesc. Un total de 22 homes i una dona d'Ontinyent van ser detinguts. A eixos extrems havia arribat la consternació provocada per les seues accions.¹³⁷ I és que, quatre anys després de la batalla d'Almansa, les autoritats militars borbòniques encara no podien garantir el control dels Alforins ontinyentins (hui conformen el municipi de Fontanars dels Alforins), ni d'extenses zones del país. La impotència els feia dictar mesures especialment eloqüents de la situació descrita. El 23 de juny de 1711, Miguel de Sada, conde de Clavijo i comandant borbònic de Gandia, commina l'Ajuntament d'Ontinyent amb una ordre breu i taxativa: “*Los Alcades de Ontiniente enviarán todos los días una guardia a Los Alforines, advirtiéndole que de todos los robos que se yzieren en el término a de responder la Villa*”.¹³⁸ En aquells moments una colla de quaranta miquelets corrien el terme d'Ontinyent; a l'Orxa, simultàniament, operava una altra colla de seixanta i hi havia proves que a Agres i a Alfafara hi havia nombrosos miquelets arrecerats. I mentrestant, les autoritats borbòniques d'Ontinyent notificaven els comandaments militars que ni tan sols era segur el camí des dels batans del barranc de Bocairent a la vila: els miquelets havien assaltat tres veïns i n'havien malferit dos.¹³⁹

A Albaida es documenta un altre actiu nucli de miquelets, que col·laboraven –almenys– amb els de la vila d'Agres i, possiblement, per les relacions familiars d'alguns d'ells (cas de Josep Tormo i Fayos *Xàquera*) amb els de la Pobla del Duc. Encara en 1715 els alguatzils del marquès d'Albaida assassinen els miquelets *Xàquera* (d'Albaida) i Miquel Oltra *Carlets* (d'Agres), mentre que Baptista Simó i Vidal *Xiquet* (d'Albaida) va

¹³⁵ AHN *Osuna, cartas* 142, doc. 51. 1708, abril 1. Gandia. Lluís Jeroni Pastor al duc de Gandia.

¹³⁶ AMO, *cartes, ordres i veredes* 1707-1712, Lletres de Pere Corbí a l'Ajuntament d'Ontinyent. 1711, gener 3. Ibi i 1711, gener 4. Cocentaina.

¹³⁷ *Ibidem*. 1711, febrer 22. San Felipe (Xàtiva) Francesc Rocafull i Folc de Cardona a l'Ajuntament d'Ontinyent.

¹³⁸ *Ibid.*, 1711, juny 23. Gandia.

¹³⁹ *Ibid.*, 1711, juny 11. Ontinyent. Lletres de l'Ajuntament d'Ontinyent al capità general de València i Múrcia, Francisco Caetano.

poder fugir.¹⁴⁰ Està provat que l'àrea d'actuació de Xàquera comprenia l'antiga governació de Xàtiva, entorn dels camins reials d'Alacant i de Castella, tot i que actuaren també, com a mínim, al Camp de Morvedre i possiblement en la zona més conflictiva del país, el nord fronterer amb Catalunya i l'intrapais ponentí. Un episodi del currículum de la colla que Xàquera capitanejava ens confirma la seua entitat. En agost de 1711 el comandant militar de Gandia, comte de Clavijo, havia enviat un destacament de cinc soldats comandat pel capità de milícies Francesc Martí, àlies *Chica*, a Albaida amb la missió de capturar-lo o donar-li mort. De l'enfrontament amb l'escamot militar va resultar mort el capità i ferit greu un dels soldats.¹⁴¹ Un cunyat del miquelet Baptista Simó *Xiquet*, Bertomeu Orts, llaurador, també d'Albaida, estava empresonat a Dènia almenys des de 1711. Va morir en la presó en 1712.¹⁴² Com es constata enlloc, veiem com alguns veïns que havien format part de les milícies austriacistes de les viles continuen combaten com a miquelets. El pare de Baptista Simó i sogre de Bertomeu Orts havia estat capità d'una de les companyies de milícies de la vila d'Albaida durant la campanya de València, fins a la batalla d'Almansa.¹⁴³

A partir de 1710 el govern borbònic, atés el fracàs de l'exèrcit en la lluita contra els miquelets, articularà una estratègia que conjuminarà la implicació de les poblacions valencianes en la seua repressió i extermini i, d'altra banda, l'atracció de miquelets a canvi de l'indult, per tal de contribuir al desarmament i per ser utilitzats per combatre els seus antics companys.

7. Una ràpida panoràmica sociològica: resseguint militàncies

L'atribució de militàncies és una empresa difícil, arduosa i no exempta de riscos. Les causes i les implicacions de la presa de partit en el conflicte successori a la Vall d'Albaida encara són desconegudes en bona part. A poc a poc, els avanços en la recerca permeten de disposar d'un major volum d'informació. Comptat i debatut, la tònica general en moltes poblacions de la comarca era la militància majoritària en un tercer partit, sovint negligit: el partit dels indecisos. A banda de mantenir-se a l'aguait de les circumstàncies i estalviar-se així les repressàlies d'un o d'un altre bàndol, la conjuntura bèl·lica imposava la necessitat peremptòria de salvaguardar vides i hisendes. Un bon exemple d'aquesta praxis el tenim quan el marquès d'Albaida, notori botifler, fugia de la capital valenciana a Madrid davant l'avanç imparable de Basset. En una lletra paternalista i lacrimògena, l'ancià aristòcrata havia donat instruccions als seus vassalls sobre la manera en què havien de retre's als austriacistes: "*No os rindais al Archiduque asta que la fuersa de gente os obligue a ello, que así os conviene; capitulando que no os an de tocar en vuestras asiendas*".¹⁴⁴ Corria el mes de desembre de 1705, però verifiquem que aquesta estratègia, lògica per altra banda, serà la més habitual durant el conflicte: les poblacions s'adequaran a les conjuntures bèl·liques i miraran de "guardar la terra" o d'atendre a "la conservació de la vila" davant els

¹⁴⁰ TEROL I REIG, Vicent. "Història i mort de Xàquera: Josep Tormo, un miquelet austracista albaidd", *Alba. Revista d'estudis comarcals de la Vall d'Albaida*, núm. 12, Ontinyent, 1997, pàg. 79-90.

¹⁴¹ *Ibidem*.

¹⁴² ARV, *protocols*, sign. 109 (1709-1722), any 1711, ff. 4r-5v. 15-11-1711, Dènia. Ots i sa muller, Maria Simó, apareixen com "vezinos de la Valle de Albayda" tot i que ha de ser una errada del notari. Actuen com a testimonis Joan Sanz, de Benirredrà; Josep Naya, de Pego; Llorenç Enguix, de l'Orxa, els quals estarien també en presó a Dènia. El seu testament (*Ibidem*, any 1712, ff. 1r-2r. 6-1-1712, Dènia) nomena marmessor Cristòfol Simó (qui també apareix erròniament com "vezino de la valle de Albayda") d'acord amb la muller del testador. Agraïsc aquestes referències a Miquel Almenara.

¹⁴³ AMA, llig. 1705, doc. 12, *càrrech y rebudes fetes per Pere Calatayú, clavari comú, en lo any 1705 en 1706*, *Ibid.* 49: pagament de 474 sous a Josep Colomer, Baptista Navarro, Joan Albert, Vicent Mateu, Antoni Montagut, Cristòfol Simó i Miquel Albert "com a caps de les companyies amiat la vila en diferents calandaris".

¹⁴⁴ AMA, llig. 1705/ 4, lletra del marquès, 1705, desembre 14. Torrent. Post scriptum manuscrit pel propi marquès.

capricis de la guerra.

Una primera evidència és el predomini aclaparador de l'austriacisme a la comarca. S'hi constata el protagonisme de les viles reials: Benigànim, l'Olleria, Ontinyent, Agullent i Bocairent, és a dir, les principals poblacions (dades de 1692 i 1703)¹⁴⁵ de la comarca, atés que Ontinyent tenia 938 veïns, Bocairent 352, l'Olleria 336 i Benigànim 284. La cinquena (i primera de les senyoriais) era Albaida amb 265 veïns. En les viles reials es constata un fort protagonisme d'una part o facció de les oligarquies ciutadanes, i en el cas d'Ontinyent, fins i tot nobiliàries. S'endivina una continuació en circumstàncies excepcionals dels antagonismes i/o de les lluites pel poder que mobilitzà militàncies en un o en l'altre sentit.

A Benigànim destaca netament el protagonisme del llinatge dels Pastor, ciutadans. Havien exercit el càrrec de lloctinent de batle esporàdicament, a mitjan segle XVII, tot un índex de la seua puixança. Josep Pastor era jurat en cap en 1706-1707.¹⁴⁶ Mossén Pere Vicent Pastor, prevere de Benigànim, havia estat involucrat en l'agitació austriacista de l'estiu de 1705, en l'encobriment de Mauro Rios, nebot de Basset. Llinatges com els Moscardó i els Vidal també exerciran càrrecs municipals. Uns altres llinatges, com ara els Tudela (llinatge que havia monopolitzat la batlia de Benigànim des de la segregació de Xàtiva en 1602¹⁴⁷) els Benavent, els Esparça i els Mateu fa l'efecte que van adoptar una posició més cautelosa o, cas dels Tudela (amb connexions familiars a Bocairent), clarament partidària dels Borbons.

A l'Olleria es constata que els llinatges dels Garcia, Soler, Boluda, Simó, Mompó i Albinyana haurien exercit oficis municipals en l'etapa austriacista i foren objecte de confiscacions en 1711. Francesc Simó era justícia de l'Olleria en 1705, Josep Soler ho era en 1706.¹⁴⁸ Miquel Jeroni Garcia, Jaume Boluda i els germans Lluís, Josep i Vicent Boluda, fidels seguidors de Basset, tindran una actuació molt rellevant en la campanya de València, en el primer setge de Xàtiva i després, fins que van ser fets presoners en la caiguda de Dènia (1708). Posteriorment van ser alliberats i es refugiaren a Barcelona. Jaume Boluda arribarà a ser capità de cavalleria i se significarà en el segon setge borbònic de Dènia de juny i juliol de 1707, en el comandament de cent miquelets que es van dedicar a hostilitzar la reraguarda de d'Asfeld fins que van alçar el setge a finals de juliol. Vicent Boluda és considerat per les autoritats borbòniques com un dels principals agents austriacistes en les comarques valencianes del sud durant el segon intent (el primer va ser en 1708) d'alçar de nou el País Valencià a favor de l'arxiduc, en 1710.¹⁴⁹

Havíem realitzat adés una aproximació a la sociologia de l'austriacisme ontinyentí quan hem parlat dels canvis institucionals de febrer

¹⁴⁵ BERNAT I MARTÍ, J.F.; BADENES MARTÍN, M.A. *Crecimiento...*; PÉREZ APARICIO, Carme. "El fogatge de 1703...".

¹⁴⁶ Referència que he d'agrair a José Luis Cervera, qui ha realitzat una excepcional base de dades de l'exili austriacista valencià, les dades referides a valldalbaidins provenen d'aquesta font en bona part.

¹⁴⁷ ALVENTOSA GARCIA, Rafael. *Geografía e historia de Benigànim*, Xàtiva: Tipografia Marbau, 1962, pag. 73-74.

¹⁴⁸ AMA, llig. 1705, doc. 9 i llig. 1706, doc. 20.

¹⁴⁹ AMO, *cartes, ordres i veredes 1707-1712*. Ordre de cerca i captura de Vicent Boluda i d'Antoni Muñoz, àlies *el Alicantino*, d'Albalat de Segart, dictada pel capità general Francisco Caetano. Ban imprés 1711, agost 7. València. Publicat a Ontinyent el 18-08-1711.

¹⁵⁰ AMO, *clavaria ordinària 1704-1709*, ff. 162r-177v, rebudes ordinàries de Vicent Presència, clavari en 1706-1707, nomenat pels jurats Nicolau Carbó i Baptista Torró, ciutadans. Quasi totes les entrades indiquen que els arrendaments tornen a activar-se a partir del primer de maig de 1706 (s'hi fa esment explícitament) finint el darrer dia d'abril de 1707.

¹⁵¹ A. Bernabeu (*Ontinyent, vila reial...*, pàg. 175) indica que sol ho hauria fet Vicent Fita i Loçano.

¹⁵² *Ibidem*, f. 199r. Pagament a Antonio Álvarez, verguer dels jurats, pels 160s que va bestraire d'ordre dels jurats a Vicent Corretger "del àbit de Nostra Senyora de Montesa, per lo treball i dietes de aver anat a València de orde dels senyors jurats y junta celebrada en 21 de setembre 1706 en negoci de la vila per a parlar al senyor virey". Data de 06-10-1706. La seua presència a Barcelona: FELIU DE LA PENYA I FARELL, Narcís. *Anales de Cataluña...*, llib. XXIII, f. 629.

¹⁵³ AMO, MC 1703-1707, f. 178r-179r, acta de 09-05-1707. Elecció dels oficis municipals després de l'ocupació borbònica. Hi apareix una llista dels "*fieles vasallos de Su Magestad que abandonaron sus casas pasandose a los Reinos de Castilla y que se an restituído a esta Villa por aver dado la debida obediencia a la Sacra Católica Real Magestad del Señor Felipe Quinto*".

de 1706, amb la fugida dels partidaris de Felip V. Convindria apuntar la incidència de la política auspiciada per Joan Baptista Basset i el seu màxim col·laborador, Garcia Dàvila. S'ha definit com "populisme" i consistia en formular promeses que desencadenaren expectatives de canvi en diversos grups socials per tal d'articular el seu recolzament a la causa austriacista. S'ha insistit en l'atenció prestada a algunes qüestions irresoltes encara al món senyorial valencià. Comptat i debatut, la revisió de les condicions del règim senyorial i el desplegament de mesures fiscals que afavoriren les classes populars eren promeses que els agents austriacistes esgrimiren per mobilitzar suports. El cas d'Ontinyent permet de constatar aquesta pauta, amb la derogació dels drets i monopolis municipals per Garcia Dàvila en Nadal de 1705, reclamada i aclamada per les classes populars de la vila. Tot i això, es constata la presència d'elements significatius de l'oligarquia noble i ciutadana en el govern municipal i l'absència d'elements externs als sistema insaculatori, vigent a Ontinyent des de 1537. Haurem d'encarar, doncs, una explicació coherent a l'aparent paradoxa d'una política populista i "revolucionària" amb la realitat continuïsta d'unes institucions municipals monopolitzades per la classe política patrícia i amb participació del clergat. La realitat es manifestarà a partir del primer de maig de 1706, quan els oficials municipals intenten articular de nou els mecanismes econòmics i fiscals, d'acord amb el gir "termidorà" i el triomf del "moderantisme" que imposarà el relegament de Basset a la capital del regne i del "governador de les armes" bassetista, Josep Bas i Belda, a Ontinyent. Bona prova d'això serà el nomenament per part dels jurats d'un clavari que supervisarà la reactivació de la hisenda municipal.¹⁵⁰ Era una evidència de la fi del populisme i el principi del redreç a càrrec de l'oligarquia austriacista.

S'ha remarcat que la noblesa ontinyentina es va decantar aclaparadorament pel partit borbònic i que ho va fer escassament (puntualment fins i tot) per l'austriacista.¹⁵¹ Tot i això, les evidències matisen molt aquesta afirmació: cinc nobles van ser objecte de confiscació en 1711 (Pere Lluís Colomer, Pere Joan Colomer, Miquel Colomer, Vicent Fita i Loçano, Josep Antoni Fita) i, a més, Vicent Corretger, cavaller de l'orde de Montesa, qui actuarà com a síndic de la vila durant el govern austriacista, s'exiliarà a Barcelona abans de 1709.¹⁵² La nòmina de nobles borbònics és d'onze: Carles Blasco i del Milà d'Aragó, batle; Josep Montoro i Ferrer, racional en maig de 1707; Josep Conca, lloctinent de justícia en 1707; Josep Faust Blasco; Josep Sancho, justícia en 1707; Pere Corretger, sequier major en 1707; Antoni Blasco; Antoni Gisbert; Francesc Colomer i de Borja, marquès de Colomer; Bernat Conca i Jeroni Sancho.¹⁵³ Comptat i debatut, un terç de la noblesa i més de la meitat dels ciutadans van ser austriacistes. I, per descomptat, la interpretació del govern austriacista i de la sociologia de l'austriacisme ontinyentí ha de ser contemplat en la justa mesura i no sols com la suma dels partidaris austriacistes "insaculats" (de l'estament ciutadà)

amb el concurs dels religiosos seculars i regulars.¹⁵⁴

Un indicador molt acceptable de la militància austriacista és la llista de confiscacions de 1711 elaborada per Damià Cerdà, jutge de segrests i confiscacions de la *Chancilleria* de València, contra diversos individus de la capital i del Regne de València, declarats “reos disidentes”. Es tracta de 1.048 individus en total. La majoria eren fugitius i s’havien refugiat a Catalunya. Ontinyent ocupa el cinqué lloc amb 53 individus. Hi ha 12 de Benigànim i 20 de l’Olleria, significats centres austriacistes de la comarca. Sorpren l’absència de Bocairent, tot i que hi ha altres absències molt significatives com ara les ciutats de Dénia i de Xàtiva. Tampoc no apareix cap persona dels altres centres molt actius del senyoriu valldalbaidí, com Albaida, Bèlgida, Benissuera, Castelló de Rugat, Llutxent o la Pobla del Duc.

A les senyories valldalbaidines va ser molt intens el sentiment antisenyorial i les promeses desplegades pels agents austriacistes. Els titulars de la baronia de la Pobla del Duc-Castelló de Rugat, dels marquesats d’Albaida i de Bèlgida, respectivament el duc de Gandia i els marquesos d’Albaida i de Bèlgida eren significats botiflers. Això va permetre d’articular els ressorts del sentiment antisenyorial, el normal antagonisme als senyors (a les poblacions de senyoria sempre hi havia un partit favorable i un contrari a la senyoria) i a l’oligarquia que pactava amb la senyoria per tal de mantindre el monopoli sobre els ressorts de poder polític, social i econòmic. Dels antagonismes a la senyoria, de les esclètxes i/o enfrontaments interns de l’oligarquia de les poblacions senyorials sorgirà el lideratge dels partidaris austriacistes. Es tracta d’un fenomen complex, però amb evidències a la nostra comarca. Poblacions senyorials de notori predomini austriacista com ara la Pobla del Duc, Llutxent i Quatretonda, totes elles de població cristiana vella i de fiscalitat senyorial molt més lleu que les de repoblació postmorisca, presenten encara moltes incògnites a l’hora d’explicar el posicionament majoritari dels seus veïns. Val a dir que les implicacions personals i familiars de les classes oligàrquiques locals amb la causa de l’arxiduc s’endivinen claus, tot i que són molt difícils de rastrejar a causa de les limitacions infranquejables que planteja la manca de documentació d’arxiu. Fet i fet, són notòries les implicacions austriacistes de llinatges amb forta rellevància local, com els Ferrers, cavallers de la Pobla del Duc, o els Anguerot, batles de Llutxent. En qualsevol cas es tracta de llinatges amb estretes vinculacions familiars i socials amb la ciutat de Xàtiva i l’actiu nucli austriacista de Benigànim.

Les fidelitats dels vassalls als seus senyors implicaven de vegades la seua militància en un o en l’altre bàndol. A Sant Pere d’Albaida, la influència del seu senyor Jordi Nunyes i de Vallterra, senyor també de Setla (l’Alcoià-el Comtat) borbònic, serà determinant. Tot i això, les implicacions

¹⁵⁴ BERNABEU, A. *Ontinyent, vila reial...*, pàg. 175-178. Remarquem els matisos realitzats abans sobre l’aproximació sociològica del municipi austriacista.



Vista d'Ontinyent segons un gravat del segle XVIII

dels conflictes jurisdiccional que enfrontaven el senyor de Sant Pere i la vila de la Pobla del Duc per la partida de Cartaina seran determinants. A principis de 1706 els de la Pobla i alguns miquelets de les tropes austracistes van assaltar i saquejar el palau senyorial, les cases i fins i tot l'església de Sant Pere.

El palau senyorial va ser incendiat.¹⁵⁵ A Benissuera es verifica el cas contrari. El senyor era Miquel de Bellví, austracista, membre d'una branca secundària d'aquest llinatge aristocràtic valencià. L'efecte sobre els vassalls va ser idèntic al de Sant Pere, tot i que en sentit invers.

Una de les contradetes on major ressò van tindre les promeses de Basset sobre la derogació dels drets senyorials va ser als dominis del duc de Gandia. Hem de recordar que el coronel i actiu agent austracista Francesc Garcia Dávila era natural de l'horta de Gandia. En efecte, els vassalls de la baronia de Castelló-la Pobla es van resistir a la recaptació dels drets senyorials quan ho van intentar els segrestadors nomenats pel govern austracista en 1706. Aquesta insubmissió fiscal va obligar a la publicació de bans comminatoris que van resultar inoperants.¹⁵⁶ En triar el partit austracista es reivindicava, com s'ha constatat a altres llocs propers com ara Muro del Comtat o Vilallonga, l'equiparació impositiva a la les poblacions de reialenc. En unes altres poblacions, com Cocentaina, les promeses austracistes implicaven la reversió al Reial Patrimoni.

A les senyories valldalbaidines, el marquesat d'Albaida, Bèlgida, Benissuera, Llutxent, Quatretonda, la Pobla del Duc, Castelló de Rugat, Aiello de Rugat i Rugat es constata un fenomen generalitzat: hi ha indicis evidents de la seua militància austracista. Tanmateix, les importants llacunes documentals en la majoria de casos o la pèrdua de documentació en dates molt recents en el cas d'Albaida no permeten aprofundir l'anàlisi sociològica de l'austracisme en aquestes poblacions com hauria estat desitjable. Ens hem de conformar en quasi tots els casos, llevat dels ressenyats d'Albaida i la Pobla-Castelló de Rugat, en notícies posteriors a l'etapa austracista i relacionades quasi sempre amb la repressió dels miquelets i fugitius, la qual cosa ens permet de constatar la militància austracista de les poblacions indicades. Aquest és el cas provat de la Pobla del Duc, Castelló de Rugat i Llutxent.¹⁵⁷ En el cas de Quatretonda està provat també la presència d'exiliats a Barcelona, com ara l'estudiant Jacint Ferrés.¹⁵⁸ En el de Bèlgida, documentem la presència de les milícies en la defensa d'Ontinyent en 1706 i, sobretot,

¹⁵⁵ FRASQUET FAUS, Eduard. "La lluita per la jurisdicció feudal. Els senyors de Sant Pere front la vila de la Pobla Franca de Rugat (1730-1766)", *Almaig. Estudis i documents*, VII, Ontinyent, 1991, pàg. 114-121.

¹⁵⁶ PÉREZ APARICIO, Carme: "La política de represalias y confiscaciones del Archiduque Carlos en el País Valenciano, 1705-1707", en *Estudis. Revista de Historia Moderna*, núm. 17, València, 1992, pàg. 149-196, especialment pàg. 169-170.

¹⁵⁷ AHN *Osuna, cartas* 142, doc. 17 1707, setembre 5 (Castelló de Rugat); doc. 39-41, 1707, desembre, 5-1707, desembre, 12 (la resta).

¹⁵⁸ Referència que he d'agrair a José Luis Cervera.

de la figura de Jacint Esplugues i Quintana, el seu capità, qui va encapçalar la defensa.¹⁵⁹ En altres casos, l'absència de notícies no permet verificar la militància en un o en l'altre bàndol. Tot i això, en llocs com Beniatjar i el Ràfol de Salem, nuclis actius de la Segona Germania, ens permetem apuntar la seua segura militància austriacista i la participació en el conflicte, com a poc, en les files dels maulets de Garcia Dàvila que van socórrer i recuperar Ontinyent o en la defensa de la vila junt als de Bèlgida en l'enfrontament de la columna de socors de Gavilà interceptada per Corbí al Palomar.¹⁶⁰

El paper dels eclesiàstics en un conflicte civil com el que ens ocupa és transcendental. La influència de la trona sobre els feligresos era molt intensa en aquells moments. L'austriacisme es va nodrir de la influència de diversos preveres. N'hem pogut documentar alguns. Ja hem vist el cas de mossén Pere Vicent Pastor a Benigànim. Hi havia també altes dignitats, com ara Damià Gomar i Benavent, de Benigànim, frare de l'orde de Montesa i sacristà major, refugiat a Catalunya abans de 1709.¹⁶¹ Mossén Paulí Bono, prevere, vicari de l'església parroquial d'Agullent i, fa l'efecte, natural d'Albaida; havia estat detingut i empresonat al castell de Xàtiva cap a finals de 1707, tot hi apunta, i havia mort en la presó l'any 1712.¹⁶²

A banda del clergat secular, la clara inclinació austriacista d'algunes ordes com ara franciscans, caputxins i descalços, ajudaria a explicar la militància austriacista d'algunes poblacions valldalбайдines. La seua presència a l'Olleria (caputxins i dominics), Benigànim (franciscans), Albaida (caputxins i dominics), Agullent (dominics) i Bocairent (descalços i agustines) coincidiria amb la majoritària militància austriacista d'aquestes poblacions. Més dubtosos són els casos de Llutxent (dominics) i de la Pobla del Duc (mínims), poblacions de senyoria també alineades amb l'austriacisme, dels quals no disposem d'informació.

En uns altres casos es tracta de preveres beneficiats a Xàtiva però originaris de poblacions de la Vall d'Albaida que no havien prestat encara la prova de fidelitat a Felip V, raó per la qual se'ls tenia per mals vassalls. Un total de cinc es van refugiar a poblacions de la Vall d'Albaida, la qual cosa permet de sospitar es tractava de les seues viles natals. que hi serien naturals. A Benigànim ho van fer mossén Francesc Vidal, mossén Pasqual Pelegero i mossén Baptista Mompó; a Bèlgida el diaca mossén Llorenç Gisbert i a Agullent mossén Josep Pons. En la classificació elaborada sobre el religiosos xativins desafectes a Felip V es va realitzar una gradació: de primera classe (notoris enemics de Felip V i partidaris acèrrims de l'Arxiduc); de segona classe (còmplices: enemics de botiflers, portadors de retrats de l'Arxiduc, proferiment d'amenaques a borbònics, manifestacions hostils a Felip V), entre aquests cal situar mossén Josep Pons i mossén Llorenç Gisbert; finalment de tercera categoria (partidaris de l'Arxiduc, però sense una excessiva significació) on se situarien els tres preveres refugiats a

¹⁵⁹ CASTELLVÍ, Francisco de. *Narraciones Históricas*, vol. II, pag. 55-56; AMO, *clavaria ordinària 1704-1709*, f. 127 r-v.

¹⁶⁰ CASTELLVÍ, Francisco de. *Narraciones Históricas*, vol. II, pag. 55-56.

¹⁶¹ Referència que he d'agrair a José Luis Cervera.

¹⁶² AMA, llig. 1746. L'origen de l'informe i el cognom ens permeten de suposar-lo natural d'Albaida.

Benigànim.¹⁶³

És més difícil verificar les militàncies del clergat a Bocairent, atès que es va mantindre sempre en una exquisida discreció, escollint síndics que pogueren entendre's millor amb les autoritats, austriacistes o borbòniques. Està provat el cas de mossén Jeroni Bernat, capellà de l'ermita del Sant Crist, qui va estar refugiat a Barcelona entre 1707 i 1713.¹⁶⁴

A Ontinyent el clergat va participar en les juntes o assemblees municipals. Alguns preveres es van mostrar obertament austriacistes, com ara el doctor Josep Bas, ecònom de Santa Maria, parent directe (oncle, fa l'efecte) del primer governador militar austriacista de la vila, l'ontinyentí Josep Bas i Belda: participa directament i junt al justícia i jurats en la designació dels predicadors.¹⁶⁵ En altres casos és menys clara aquesta atribució, com ara el del doctor Vicent Català, prevere degà de "lo reverent clero y capellans de la vila de Ontinyent" qui actuarà com a executor y provisor de "les coses tocans a dita yglésia y administracions" per la dilatada absència del plebà Vicent Colomer, borbònic que havia fugit a Castella i qui poc després seria substituït per doctor Josep Bas, qui figura com "plebà" o "plebà interí".¹⁶⁶ El clergat recular va recolzar l'austriacisme: els convents de franciscans, caputxins, descalços (presentes també en altres poblacions de la comarca), també els dominics i fins i tot (i això és més excepcional) els jesuïtes de la vila, com ara Roc Soriano, rector del col·legi d'Ontinyent, fundat uns anys abans, qui va actuar com a síndic de la vila.¹⁶⁷

8. Epíleg. L'exili austriacista valldalбайдí

Entre les figures més destacades de l'exili austriacista a la Vall d'Albaida trobem Eusebi Vidal de Pons, de Benigànim, nascut cap a 1673. En 1706 va erigir una companyia de milícies a la seua vila natal. En 1708 va servir de granader amb l'exèrcit anglés, sota el comandament del general irlandés Richardí, en la defensa d'Alacant, on va ser fet presoner. Abans de 1711 va ser alliberat o va fugir. Els seus béns van ser segrestats en 1711. Traslladat a Catalunya després de ser alliberat va servir en el regiment d'Ahumada fins l'evacuació de 1713. Va romandre a Barcelona com a alferis del regiment dels Desamparats.¹⁶⁸ Va poder fugir de Barcelona i va participar després en la defensa de Mallorca i Sardenya. Es va exiliar a Nàpols en 1715. En 1716 estava ja a Viena, on encara vivia en 1725 i rebia el sou d'alferis (8 florins i mig al mes). Havia deixat la seua família (dos fills) al País Valencià. En 1735 va figurar en la llista de militars proposats per a ser traslladats al banat de Temesvar (Timisoara), on seguia cobrant la seua pensió.¹⁶⁹

També és remarcable el cas de Damià Capcir, de la Pobla del Duc, exiliat a Gibraltar junt a la seua família, durant dos decennis fins que van

¹⁶³ BLESÀ I DUET, Isaïes. *El municipi borbònic en l'Antic Règim: Xàtiva (1700-1723)*, Xàtiva: Ajuntament de Xàtiva, 1994, pàg. 39-44.

¹⁶⁴ Referència que agraisc a José Luis Cervera.

¹⁶⁵ AMO, *rebedor de Domingo Cervera* (1707), ff. 35 r-v, acta de 14-02-1707, es va designar Agustí Segura, guardià del convent de Sant Bernardí d'Ontinyent, orde dels descalços, en substitució del difunt Hermenegild Cerdà, definidor de la mateixa orde.

¹⁶⁶ AMO, *Judiciari de la Sala* 1705-1706, 16-04-1706, elecció de predicador per a Quaresma a Francesc Roís, frare dominicà del convent d'Ontinyent. La primera volta que apareix Bas com a plebà: AMO, MC 1703-1707, f. 166v-167r, junta particular de 06-10-1706.

¹⁶⁷ AMO, *clavaria ordinària* 1704-1709, f. 200 r-v.

¹⁶⁸ CASTELLVÍ, Francisco de. *Narraciones Históricas*, vol. III, pàg. 701; ALBERTÍ, Santiago. *L'onze de setembre*, Barcelona: Albertí editors, 1964, pàg. 427.

¹⁶⁹ STIFFONI, Giovanni. "Un documento inédito sobre los exiliados españoles en los dominios austríacos después de la Guerra de Sucesión". *Estudios. Revista de Historia Moderna*, 17, 1991, pàg. 7-55. Publicat també per: ALCOBERRO, Agustí. *L'exili austriacista (1713-1747)*, Lleida: Pagés editors-Fundació Noguera, 2002, 2 vols., vol. II, doc. 32.

retornar en 1727 a la seua vila natal.¹⁷⁰ L'itinerari vital de l'advocat Mateu Manuel Albinyana, de l'Olleria, guarda concomitancies amb l'anterior: exiliat primer a Barcelona i després a Nàpols, va retornar després que la pau de Viena (1725) va posar fi a les represàlies per la militància en el bàndol perdedor del conflicte.¹⁷¹ Albinyana i Capcir van ser dels pocs que van tornar.

¹⁷⁰ SOLER I MOLINA, Abel.
De Vilanova..., pàg. 299-301.

¹⁷¹ Referència que agraiſc
a José Luis Cervera.